Rostocker Dokumentenserver
Dieses Werk wurde Ihnen durch die Universitätsbibliothek Rostock zum Download bereitgestellt.
Für Fragen und Hinweise wenden Sie sich bitte an: digibib.ub@uni-rostock.de

David Chyträus

Cateche=||sis Recens Re=||cognita

Vitebergae: VVitebergae: Crato: Ruelius, 1556

http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719207622

Druck Freier Zugang PUBLIC DOMAIN

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719207622/phys_0001

CATECHESIS RECENS RECOGNITA.

A.

DAVIDE CHYTRÆO.

VITEBERGAE

EXCVDEBAT IOHANNES CRATO.

ANNO M. D. LVI.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719207622/phys_0003

Bibliotheca
Academiae
Rostochiensis

REVEREN-
DI VIRI, ERVDITIONE SAPIENTIA ET VIRTVTE PRÆ-STANTIS D. GERARDI OMKEN, SVPERINTENDENTIS ECCLE-SIARVM IN DITIONE MEGA-POLENSI, FILIO FRAN-CISCO OMKEN, DA-VID CHYTRÆVS S D.

SEMPER NOBIS IN conspectu sit dulcissima sententia Græci uersus, Ἀρχὴν ἁπάντων τὸν τέλον ποίει θεόν. Vt enim uitę nostræ principium à Deo duximus, sic in omnibus uitæ consiliis studijs & actionibus, quas nobis & alijs salutares esse cupimus, necesse est à Deo exordium capi & diuinitus nostras mentes regi & iuuari. Deinde ad hunc finem à Deo conditi sumus, & ad hunc usum uita nobis datur & prorogatur, ut Deũ

A ij uera

uera agnitione, et inuocatione, & pijs officijs celebremus, & omnia uitæ consilia ad illustrandam Dei gloriam referamus. Grauissime igitur hoc uersu Græco, qui extat in opere Antonij, quod Melissam inscripsit, monemur, ut in omnibus rebus Deum & principium & finem constituamus.

Quanquam autem Ethnici quoq; saniores aliquam Dei notitiam retinent, ut Plato scribit, Discentibus hunc finem præcipue propositum esse debere, ut DEO GRATA dicere, & DEO GRATA facere possint: tamen nobis in Ecclesia Christi certa doctrina scriptis comprehensa immenso Dei beneficio commendata est, Quam uult Deus ueræ sui agnitionis & inuocationis & nostrorum studiorum & actionum regulam & normam esse. Etsi igitur non omnes, qui in studijs uersantur, ex professo Theologi futuri sunt: Nam hac hominum uita alijs quoq; artibus indiget: tamen omnes, qui se homi-

homines dici, ac perhiberi uolunt: aliquid temporis discendæ ueræ de Deo doctrinæ tribuendum esse intelligunt. Cumq; agnitio & inuocatio Dei, & Filij ipsius Domini nostri Iesu Christi pertineat ad omnes homines & ad omnes ætates: necesse est statim teneris puerorũ animis inseri doctrinam de Deo, præsertim in Ecclesia Dei & Scholis, quæ Custodes doctrinæ cœlestis esse debent.

Quare in hac Schola pro mei officij ratione proposui auditoribus summam doctrinæ diuinitus traditæ, distributam in paucos locos, & additis definitionibus eruditis, ac partitionibus, quas à meis Præceptoribus Luthero, Philippo, Snepio, & Victorino didici, illustratam. Nec dubito hunc consensum esse Catholicæ Ecclesiæ Dei, cum quo etiam congruit Confessio Reuerendi uiri Patris tui, & illustrissimorum principum, Ernesti & Francisci, fratrum, Ducum Luneb: & Brunsuuic: &c. Qui & Baptismi, in quo te ad ueri

Dei Inuocationem & ad hanc doctrinam fide amplectendam Iureiurando adstrinxisti, testes fuerunt: Et cum societate nominis sui, etiam Fidem et doctrinam de Deo, quam tempore Conuentus Augustiani & deinceps, inter summa pericula confessi sunt, tibi commendarunt.

Etsi autem Patris tui Viri docti et sapientis iudicio permitto, an ex hoc libello aut alijs uelit te summam doctrinæ à Deo traditæ cognoscere: tamen cum sciam de omnibus Locis doctrinæ Christianæ, sententiã ipsius cum consensu Catholicæ Ecclesiæ & communi Confessione Saxonicarum Ecclesiarum, quam & ego amplector, congruere: tibi, carissime Francisce, hunc libellum Catecheseos inscripsi. Eam quoq; ob causam, ut, cum nuper magna cum uoluptate & admiratione coram cognouerim te diligenter, & accurate summam doctrinæ cœlestis à Patre tibi propositam tenere, tuo exemplo alios quoq; Adolescentes ad amorem

pieta-

pietatis & diligentiam recte discendi Catechesin inuitem.

Hic Libellus primum studio & diligentia pij & docti iuuenis Simonis Pauli, ex meis prælectionibus collectus, nec iussu nec consilio meo edebatur. Sed cum postea eius lectionem aliquibus non ingratam esse inde etiam intelligerem, quod aliquoties nunc diuersis in locis iterum excusus est, nuper eum recognoui & quædam retexui.

Ac spero totam ὑποτύπωσιν, hoc est, formam & methodum doctrinæ, quam à Præceptoribus meis acceptam propago et Locorum ac præcipue Virtutum seriem ac definitiones Lectoribus utiles & gratas fore. Bene & fœliciter uale. Rostochij, Anno MDLV. Die 25. Nouembris, Quo ante annos 1717. Iudas Maccabæus Templum Ierosolymorum ab Antiocho prophanatum recuperauit, & Festum diem Encoeniorum seu Renoualium instituit, ut memoria mirandæ conseruationis & in-

staurationis Ecclesiæ omnium temporum celebraretur.

Oremus igitur Deum, ut nunc quoq; reprimat Antiochos, qui moliuntur deletionem Ecclesiarum & Scholarum, in quibus pura Vox doctrinæ de Deo sonat: Et pios cœtus Ecclesię et discentium, ac docentium doctrinam à Deo traditam, in hoc Baltici maris littore seruet & defendat.

CATE-

CATECHESIS SEV SVMMA DOctrinæ Christianæ certa Methodo comprehensa.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ VTILIA.

Propter quas causas necesse est coli in SCHOLIS studia literarum, & præcipuè Catechesin disci?

CONDIDIT DEVS HOMInes, ut sint creaturæ rationales, quibus suam bonitatem, sapientiam, iusticiam & uitam, in omni æternitate communicet et à quibus uicißim agnoscatur & celebretur. Ideo immensa bonitate generi humano se patefecit, tradita certa doctrina, in libris Prophetarum & Apostolorum, iuxta quam solam uult ab hominibus agnosci, inuocari, coli & celebrari. Seuerißime etiam mandat ut homines hæc scripta Prophetarum et Apostolorum, legant, audiant, cogitent, alijs proponant & interpretentur.

Propter hanc causam necesse est esse Scholas, in quibus literæ doceantur, & linguæ ac ar-

tes necessariæ ad cœlestis doctrinæ explicationem & ad Reipublicæ ac uitæ communis, ac priuatæ conseruationem tradantur.

Præcipue igitur singuli ad discendum mouentur seuerissimis Dei mandatis, qui præcipit doctrinam à se traditam audiri, discei & propagari.

Matth. 3. Æternus Pater de Cœlo iubet audiri Filium, HVNC audite, Necesse est igitur conciones seu doctrinam Christi in Euangelistis, Prophetis & Apostolis descriptam legi, cognosci, & alijs cognoscendam perspicuè & disertè proponi.

1. Timoth. 4. Attende lectioni & doctrinæ.

Colos. 3. Sermo Christi habitet in uobis opulenter cum omni sapientia.

Iohan. 14. Christus iubet seruari, hoc est, discei ac custodiri sermonem suum, & amplissimam promissionem addit, Quod custodes suæ doctrinæ sint futuri domicilia & templa Dei.

2. Timoth. 3. A puero sacras literas noueris, quæ te possunt erudire ad salutem. Omnis enim Scriptura &c.

2. Pet. 1. Attendite Prophetico sermoni tanquam lychno lucenti in loco caliginoso.

Iohan. 5. Scrutamini scripturas.

Deinde hic finis sit nobis in studijs propositus, Vt Deum rectè agnoscamus & gloriam ipsius illustremus 1. Corinth. 10. Matth. 5. 1. Pet. 4. Ephes. 1.

Tertio

Tertio, Vt prosimus Ecclesiæ Dei, adiuuantes conseruationem ministerij Euangelici & gubernationem Ecclesiæ.

Quarto, Vt tranquillitati & saluti Reipub. quæ hospitium est Ecclesiæ Dei, pro nostro loco & uocatione consulamus.

Quinto etiam, Vt honestum locum in communi uita, uictum, & necessaria ad uitam honeste sustinendam consequamur.

Sed principalis finis semper nobis in conspectu sit, uidelicet, Vera Dei agnitio & celebratio iuxta doctrinam in libris Prophetarum & Apostolorum traditam, cuius summa in Catechesi comprehendi solet. Ideoq; prima cura omnium nostrum esse debet ut Catechesin discamus.

Quæ est optima ratio discendi doctrinam Christianam?

Duo sunt præcipua instrumenta, quibus uera & salutaris Theologiæ cognitio parari potest.

I. Studium, seu Meditatio, seu diligentia in discendo.

II. Experientia seu πράξις, qua doctrina discendo percepta ad usum transfertur in quotidiana Inuocatione, in cogitatione de nostris peccatis & pœnis, in petendo & expectẽdo auxilio Dei, in nostris studijs & laboribus nostræ uocationis obeundis, in sensu publicarum calamitatum,

tum, in doloribus ortis ex agnitione iræ Dei aduersus nostra peccata. Deniq; in quotidianis exercitijs pœnitentiæ.

Studium uero Theologicum, seu labores Discendi hisce Regulis gubernantur.

I. Finis Studiorum semper sit in conspectu, uidelicet Vera Dei agnitio & celebratio, ut scriptum est, Omnia ad gloriam Dei facite. Ad hunc finem omnes discendi labores referamus & quotidiè ardentibus uotis à Deo petamus, ut ipse nostra studia Spiritu sancto suo gubernet & adiuuet. Nulla enim studia sunt salutaria nisi à Deo mentes regantur.

II. Deinde prima cura sit, ut Textum Bibliorum nobis familiarissimum reddamus, ex quo solo uult Deus doctrinam de uera sui agnitione & æterna salute nostra sumi, et per lectionem Textus seu Verbi sui accendit in nostris mentibus nouam lucem & alios motus spirituales. Quotidiè igitur mane & uesperi aliquid in Biblijs legamus, & ordine ea euoluamus, & præcipua dicta & historias, in partes Catecheseos seu in Locos Communes, qui summam doctrinæ Christianæ continent, digestas meminerimus.

III. Summa doctrinæ Christianæ, continens præcipuos Articulos piè & eruditè explicatos, animo complectenda est, ad quam omnia, quæ in Theologia legimus, discimus, aut docemus, dextre

tre referamus. Talis summa doctrinæ uelut prolixior Catecheſis, in libro Locorum communium Philippi collecta eſt, quem ordine & aſſiduè legamus & relegamus, donec & ueræ doctrinæ uelut corpus quoddam integrum animo informemus, & proprietatem ac perſpicuitatem orationis in explicando, aliquantum nobis paremus. Ac prodeſt tantiſper nullos alios commentarios ab Adoleſcentibus aſpici, & illud Plinij accuratiſſime ſeruari, qui monet, Non multa legenda eſſe ſed multum.

IIII. Ad diſcendam & docendam cœleſtem doctrinam neceſſaria eſt Dialectica. Item copia rectæ, propriæ & perſpicuæ orationis. Exercitatio diſputandi. Noticia linguæ Græcæ & Ebreæ. Lectio commentariorum. Hiſtoria Eccleſiæ & imperiorum. Deniq; tota Philoſophia, Sed de his alio loco dicendum eſt.

Nunc unam commonefactionem addam, Vtiliſſimam eſſe in omni genere artium, ac præcipuè in doctrina cœleſti diſcenda, Κατηχησιν, hoc eſt, talem formam inſtitutionis, in qua uiua uoce auditoribus doctrina in certos locos diſtributa traditur, & uiciſſim auditores ea, quæ audiuerunt & didicerunt, reddere & recitare coguntur.

Propter quas cauſas Catecheſis, hoc eſt, talis forma inſtitutionis, quæ fit

per

per Examen, in Ecclesia usurpatur, Seu, Quæ sunt utilitates Examinum in genere?

I. *Examina augent in discentibus diligentiam, intentionem animi, & curam rectè & integrè discendi ea, quæ proponuntur, cum sciant sibi ea, quæ audiuerunt in Examine reddenda esse.*

II. *In Ecclesia necesse est singulos homines edere confessionem suæ fidei. Ideo in primitiua Ecclesia instituebantur Examina, in quibus Catechumeni, priusquam in Ecclesiam per Baptismum reciperentur, testari seu confiteri solebãt, se ueram doctrinam de Christo amplecti.*

III. *Ad fidelitatem Pastorum & docentium in Ecclesia pertinet, scire quid intelligant, quomodo proficiant discentes.*

IIII. *Examina totum cursum studiorum continent intra metas certas, ne uagetur & aberret.*

V. *Adigunt ad discenda necessaria & utilia, omissis non necessarijs & inutilibus. Plerumq; enim ut Seneca ait: Necessaria ignoramus, quia non necessaria didicimus.*

VI. *Corrigunt errores prius animo conceptos.*

VII. *Augent acumen ingeniorum & formant iudicium.*

VIII. *Alunt & augent facultatem loquendi & facundiam.*

IX. Adiu-

IX. Adiuuant memoriam, ut ea, quæ percepit, prompte & celeriter, ubi res poscit, reddere possit.

X. Tollunt superbiam & inanem persuasionem doctrinæ ac sapientiæ.

XI. Adsuefaciunt ad communicationem sermonis & humanitatem in omni uita.

XII. Formant pronunciationem seu actionem, in moderanda uoce, uultu & uitandis gestibus ineptis.

XIII. Colloquia de doctrinæ salutari, dulcis consolatio sunt bonarum mentium in doloribus & ærumnis.

XIIII. Sunt imago cœlestis illius Scholæ, in qua coram audiemus Doctorem Filium Dei, & cum Præceptoribus nostris Prophetis & Apostolis colloquemur & dictata reddentes plura ab eis discemus.

Has utilitates recitaui, ut cum plæriq; Adolescentes, uel ignauia, uel superbia fugiant Examina: aliquas bonas mentes ad amorem κατηχήσεως, seu Examinum, cum in cæteris artibus tum uero præcipue in doctrina Christiana, excusitem.

Quæ est causa certitudinis in doctrina Christiana?

Causa certitudinis est Autoritas, & patefactio diuina, quæ extat in libris Prophetarum, & Apo-

Apostolorum. Quod autem sola hæc doctrina sit uera, certa & diuina testantur.

I. Miracula propria naturæ diuinæ & omnipotentis, ut resuscitatio mortuorum, repressus cursus solis & similia, quibus sola doctrina Christiana confirmata est.

II. Vniuersalis experientia omnium piorum, in quotidiana inuocatione & exercitijs pœnitentiæ.

III. Antiquitas.

IIII. Vaticinia illustria & perspicua de rebus maximis, de uoluntate Dei, de serie & mutationibus imperiorum, quæ omnia sic euenerunt, ut prædicta sunt.

V. Ipsum genus doctrinæ, patefaciens arcana & ignota humanæ rationi.

VI. Miranda conseruatio Ecclesiæ.

VII. Odium Diaboli aduersus hanc doctrinam.

VIII. Series Doctorum & instauratorum doctrinæ continua, inde usq; ab initio generis humani &c.

Hactenus προλεγόμενα recitata sunt. Nũc summam doctrinæ Christianæ breuiter & perspicuè recitabimus.

Definitio aũt doctrinæ Christianæ, ex coaceruatione partium commodißime extructur.

QVÆ SVNT PRÆCIPVÆ PARTES DOCTRINÆ CHRISTIANÆ.

Duæ

Duæ sunt præcipuæ partes uniuersæ doctrinæ Christianæ.

Lex seu Præcepta Decalogi, & Euangelion seu promissio gratiæ & uitæ æternæ propter Christum.

Discrimen autem inter hæc duo genera doctrinæ, quod accuratissimè in Ecclesia ab omnibus pijs discj, intelligi & retineri necesse est, infra in locis de Lege Dei & de Iustificatione exponetur.

Nunc, ut summa doctrinę amplissimę illustrius & facilius Adolescentib. animo infigi possit, sint in conspectu DECEM LOCI præcipui, ad quos omnes sacræ scripturæ partes, omnes lectiones, conciones & scripta Theologica dextre & prudenter referantur.

I. De Deo & tribus Personis diuinitatis.
II. De Creatione. — 287
III. De Lege Dei. 287
IIII. De Peccato. 341

V. De Remissione peccatorum seu Iusticia in Euangelio promissa.
VI. De bonis operibus.
VII. De Sacramentis, Baptismo et Cœna Domini.
VIII. De Pœnitentia.
IX. De Ecclesia & de Cruce ac consolationibus Ecclesię.
X. De Immortalitate, de Resurrectione corporum et Vita æterna.

Quod est discrimen inter Doctrinam Christianam & Religionem Ethnicam seu Philosophicam?

Ethnici seu Philosophi saniores retinent partem Legis diuinæ seu præceptorum Decalogi, de Virtutibus & de externis moribus erga Deum & erga homines honeste regendis. Sed doctrinam Euangelij de Filio Dei, Domino nostro Iesu Christo prorsus ignorant. Ideoq; nec Essentiam,

sentiam, nec Voluntatem Dei recte agnoscunt.

Christiani autem & Legem Dei integram ac illustrem habent, & preterea nouerunt ac fide amplectuntur Euangelion ā uero Deo, cum antea ignotum esset omnibus creaturis, patefactum, quod est doctrina de gratia Dei, de Remissione peccatorum, Iusticia & Vita æterna credentibus Gratis propter Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, donanda.

PRIMVS LOCVS.

DE DEO.

Recita summam doctrinæ de Essentia diuina, & de tribus personis diuinitatis.

Quid est Deus?

DEVS est essentia spiritualis,

intelligens, æterna, uerax, bona, iusta, misericors, casta, liberrima, immensæ potentiæ & sapientiæ, alia à mundi corporibus. Pater æternus, qui Filium imaginem suam ab æterno genuit, & FILIVS imago Patris coæterna, & SPIRITVS sanctus procedens à Patre & Filio, sicut patefecit se diuinitas, quæ simul condidit ac seruat cœlum ac terram & omnes creaturas, & in genere humano colligit sibi Ecclesiam, ut ab ea hæc una & uera diuinitas, patefacta certis testimonijs & per uerbum traditum Prophetis & Apostolis, agnoscatur, inuocetur & in uita æterna celebretur.

Quot sunt Personæ diuinitatis? Tres.

Pater, Filius & Spiritus sanctus.

Quid est Persona?

Persona est substantia individua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio.

Cur

Cur tantum tres Personæ diuinitatis agnoscendæ & inuocandę sunt, & non plures uel pauciores?

Quia Deus sic se patefecit in Baptismo Christi, & institutione Baptismi nostri, & alijs testimonijs.

Fundamentum autem totius doctrinæ Theologicæ est hæc sententia: Quòd non aliter sit de Dei essentia & de uoluntate sentiendum aut docendum, quàm sicut se Deus in suo uerbo per Prophetas & Apostolos tradito patefecit.

Recita descriptiones & discrimina trium Personarum diuinitatis.

PATER est prima Persona diuinitatis, quæ ab æterno genuit Filium coæternum, imaginem suam, & unã cum Filio ac Spiritu sancto, omnes res ex nihilo condidit & conseruat.

FILIVS est secunda Persona di-

uinitatis, genita ab æterno à Patre, & est substantialis & integra imago æterni Patris, qui Filius postea fuit intercessor inter Deum & primos homines lapsos & constitutus Mediator assũpsit ex uirgine Maria humanam naturam, factus est uictima pro nobis & per eum ac propter eũ solum datur ab æterno Patre Remissio peccatorum, Iustícia & Vita æterna.

SPIRITVS SANCTVS est tertia Persona diuinitatis, ab æterno procedens à Patre & Filio, & mittitur in corda credentium, ut lucem recte agnoscentem Deum in eis accendat & ueros motus, amorem, uitam & lætitiam acquiescentem in Deo & omnium uirium conformitatem cum ipso Deo, instauret.

Quod est discrimen inter Nasci seu Gigni & Procedere?

Nasci est à Mente. Procedere à Vo

Voluntate. Sicut enim Mens humana cogitando format imaginem rei cogitatæ: Sic Pater æternus seſe intuens ac cogitans gignit imaginem sui subſtantialem, quæ eſt Filius. Deinde ſicut Voluntas humana habet impetus, & cor gignit ſpiritus, qui ſpargunt affectuum flammas, ſic ex mutuo amore, quo ſe complectuntur Pater & Filius, procedit ſubſtantialis flatus, qui incendium amoris Dei & cæterarum uirtutum in nos perfert.

Quare Filius Dei dicitur λόγος seu Verbum?

Primum: Reſpectu æterni Patris. Quia eſt imago Patris & cogitatione naſcitur. Deinde, Reſpectu noſtri. Quia primus dixit humano generi promiſſionem Euangelij ex arcano ſinu Patris prolatam, ut Iohan. 1. dicitur: Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit.

II. Quia conſeruat miniſterium huius ſui uerbi, ſeu Euangelij.

III. Quia dicit in cordibus credentium consolationem Euangelij, qua eriguntur mentes sensu iræ Dei perterrefactæ.

IIII. Quia dicendo ostendit nobis æternum Patrem. Matth. 11: Nemo nouit Patrem nisi Filius & cui uoluerit Filius reuelare.

Quæ Persona diuinitatis assumpsit humanam naturam?

Secunda Persona, uidelicet Filius Dei, assumptam ex substantia uirginis Mariæ humanam naturam personali unione sibi copulauit, ita ut sit una persona Iesus Christus noster Mediator, Redemptor, Iustificator & Saluator.

Cur necesse fuit in Christo Mediatore nostro duas naturas, diuinam & humanam inter se unitas esse?

Mediator est persona inter Deum irascentem peccato & genus humanum

num reum peccati & iræ Dei constituta, ut iusticiæ Dei satisfaciat, sustineat iram & pœnam pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita & inuocantium gemitus & preces exaudiat.

Ex hac definitione sumi possunt hæ causæ.

Primum oportuit Mediatorem & Redemptorem esse Hominem. Quia enim genus humanum peccauerat, ordo iusticiæ postulabat, ut Homo pœnam persolueret.

Deinde oportuit esse Deum.

I. Vt esset λύτρον seu precium equiualens.

II. Quia sola creatura non poterat sustinere iram Dei & pœnam, nec uincere mortem & restituere uitam & iusticiam æternam.

III. Quia Mediatorem oportet esse deprecatorem ingredientem in Sancta Sanctorum, uidentem pectus patris & corda inuocantium.

IIII. Quia naturæ diuinæ & Ema-

nuelis est, assiduè & ubiq; adesse Ecclesiæ, ubiq; gemitus omnium aspicere, exaudire inuocantes, defendere, seruare & restituere iusticiam & uitam æternam.

Quis est usus doctrinæ de tribus Personis Diuinitatis?

Vt Deus recte à nobis agnoscatur & inuocetur.

Quod est discrimen ueræ & falsæ inuocationis?

Discrimina illustria sumi possunt à causis impulsiuis, ab Obiectis, ab Adiacentibus. Sed usitatè recensentur hæc duo.

Prius sumptum ab Essentia Dei.
Posterius à Voluntate Dei.

Ethnici, Turci, Iudęi etiamsi iactitant, se inuocare Deum conditorem cœli ac terræ, tamen à uero Deo aberrant, & sibi ipsis idolum sculpunt, quod compellant. Vnicus enim est & solus conditor cœli ac terræ, qui est pater Domini nostri Iesu Christi, quem

quem ipsi uel prorsus ignorant, uel contumelia afficiunt. Iohan. 5: Qui non honorat Filium, non honorat Patrem.

Deinde de Voluntate Dei sunt incerti, quia promissionem Euangelij & Filium Mediatorem aspernantur.

Vera autem Inuocatio ad hunc unum Deum, Patrem Domini nostri Iesu Christi, patefactū misso Filio & dato Euangelio, directa est. Deinde certò statuit, se recipi & exaudiri propter Christum Mediatorem.

SECVNDVS LOCVS.

DE CREATIONE.

Quid est Creatio?

CREATIO est actio externa Dei, qua Deus uolens omnes res alias uisibiles & inuisibiles ex nihilo fabricauit consilio suo, ut æternam

Ecclesi-

Ecclesiam sibi conderet, à qua agnoscatur & celebretur & in qua in æternum habitet.

Creatio cuius Personæ opus est?

Omnium trium Personarum, æterni Patris, Filij & Spiritus sancti, quæ simul omnes res alias condiderunt & conseruant, ut dicitur Psal. 33. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritus oris eius omnis exercitus eorum. De Filio dicitur Iohan. 1. Omnia per ipsum facta sunt.

Quid est Prouidentia?

PROVIDENTIA est actio mentis diuinæ, qua omnia cernit, & cunctos euentus futuros prospicit. Deinde gubernatio Dei, qua naturam uniuersam à se conditam sustentat & conseruat. Et præcipue curat genus humanum, custodit ciuilem societatem, punit atrocia scelera atrocibus pœnis & tandem iustos præmijs ornat.

Hacte-

Hactenus de Deo Creatore, nunc de Creaturis ad imaginem Dei conditis dicemus: Sunt autem Creaturæ Rationales aliæ Incorporeæ & Inuisibiles, ut Angeli & Animæ hominum. Aliæ Corporeæ & uisibiles, ut Homines.

Quid est Angelus?

ANGELVS bonus est substantia creata, spiritualis, condita à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligens, uerax, iusta & liberrima, quæ non est pars alterius speciei, & est immortalis, confirmata a Deo, ut in Iustitia donata perseueret & ordinata, ut canat, Gloria in excelsis Deo, & sit ministra Ecclesiæ.

Quid est Anima Rationalis?

ANIMA Hominis est substantia creata et spiritualis, condita à Deo ad imaginem ipsius, id est, intelligẽs, uerax, libera & iusta, quæ est pars hominis, nec extinguitur cum à corpore di-

re discessit, sed est immortalis & donec in corpore uersatur, conuerti ad Deum potest adiuta à Deo & deficere à Deo sua ipsius Voluntate.

Quid est Homo?

HOMO est substantia creata à Deo, habens corpus & animam intelligentem, condita ad imaginem Dei, ut Deum agnoscat & celebret.

Quid est Imago Dei?

IMAGO DEI ad quam homo conditus est, erat similitudo omnium uirium hominis cum Archetypo seu ipso Deo, Videlicet in mente uera & illustris notitia Dei, in Voluntate uera obedientia, ardens Dilectio Dei & lætitia in Deo & in corde omnium affectuum conformitas cum lege menti insita, Ephes. 4. Col. 3. 2. Corinth. 3.

TERTIVS LOCVS.

DE

DE LEGE.

Quid est Lex Dei?

LEX DEI est doctrina, quam Deus in Creatione hominibus indidit, & postea in monte Sina & alibi repetiuit, præcipiens quales nos esse oporteat, quę facienda, quæ omittenda sint, promittens bona, sed cum conditione perfectæ obedientiæ & denuncians iram Dei & æternas pœnas omnibus non præstantibus perfectam obedientiam.

Summa autem Legis Dei sunt DECEM PRÆCEPTA, ut a Prophetis, Christo & Apostolis explicata sunt.

Alia & illustrior Definitio Legis est.

LEX DEI est æterna & immota sapientia & regula Iusticiæ in Deo, discernens recta & non recta, & horribiliter irascens omni dissimilitudini & contumaciæ, quæ repugnat huic normæ in ipso, & est patefacta hominibus in creatione & postea

ſtea ſæpe repetita eſt & declarata uoce diuina, ut ſciamus quòd ſit Deus & qualis ſit, obligans omnes creaturas rationales & poſtulans, ut omnes ſint conformes ipſi & damnans ac deſtruens omnes non conformes, niſi fiat remiſſio & reconciliatio propter Filium Mediatorem.

Quid eſt Euangelion?

EVANGELION eſt promiſſio de CHRITSO, ſeu doctrina non natura nota, ſed ex arcano conſilio Diuinitatis per Filium prolata, in qua Deus immenſa miſericordia propter Chriſtum Filium ſuum GRATIS promittit remiſſionem peccatorum, Iuſticiam, Spiritum Sanctum & Vitam æternam, omnibus agentibus pœnitentiam, & fidè hæc promiſſa bona amplectentibus.

Summa autem Euangelij eſt hoc dictum Chriſti:

Sic Deus dilexit Mundum, ut Filium

lium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat sed habeat uitam æternam.

Vel Rom. 3. Iustificamur gratis Dei gratia per Redemptionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorium per fidem nitentem sanguine eius &c.

Quod est discrimen Legis & Euangelij?

Tria sunt præcipua & illustria discrimina.

Primum. Lex est natura nota, utpote insita mentibus humanis in prima creatione, quę etiam post lapsum non prorsus extincta est. Rom. 1. & 2.

Euangelion non est natura notum sed à Filio Dei reuelatum est. Iohan. 1. Ephes. 1. 3. Rom. 16. Gene. 3.

Secundum. A promissionibus. Lex promittit iusticiam & uitam, sed cum conditione perfectæ obedientiæ. Rom. 10. Qui fecerit hæc, uiuet in eis.

Euangelion uero promittit Remissionem peccatorum, Iustíciam & Vitam æternam GRATIS, propter solum Christum, non propter nostram obedientiam erga Legem. Rom. 3. 4. 10.

Tertium ab Effectibus: Lex neminem iustificat, nemínem liberat ā peccato, nemínem saluat, sed tantum accusat, mōstrat & auget peccatum, & damnat omnes homines propter peccatum: Deut. 27. Maledictus omnis &c. Rom. 3. 4. 5. 8. Galat. 3. 1. Corinth. 15. &c.

Euangelion uero est potentia Dei ad salutem omni credenti & Gratis, propter Christum donat credentibus remissionem peccatorum, iustíciam & uitam æternam. Rom. 1. 3.

Hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij, lumen est in uniuersa Ecclesiæ doctrina maximè necessarium ad ueram agnitionem Dei & beneficiorum Christi, ad uerā inuocationem Dei, ad fidem, ad ueros cultus Deo præstandos, ad ueram consolationem animorum & æternam salutem. Et est uelut norma ac Regula omnes controuersias de Iustificatione & alijs grauissimis arti-

articulis præcipue gubernãs ac dijudicans. Ideo diligentißimè & imis pectorum penetralibus hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij insigenda est. Cui tantum tribuit Lutherus, ut scripserit eum perfectum Theologum esse, qui in docendo & in doloribus conscientiæ, Legem ab Euangelio accurate discernere possit.

Extructa sunt autem hæc discrimina ex dictis, quæ extant, Iohan. 1. Lex per Moysen data est, Gratia & Veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo uidit unquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

Rom. 3. Nunc sine Lege Iusticia Dei manifestata est, testificata per Legem & Prophetas, Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, qui credunt &c. Lege totam illam partem capitis tertij.

Rom. 4. Si ex Lege est hæreditas, aboletur promißio. Lex enim iram operatur, Ideo ex fide, Vt gratis, ut firma sit promißio &c.

Rom. 8. Cum impoßibile esset Legi, iustificare, eo quòd non ſeruabatur à carne, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut Iusticia Legis impleretur in nobis.

Rom. 10. Moses describit iusticiam Legis, quòd, qui fecerit eam homo, uicturus sit per eam. Cæterum quæ ex fide est Iusticia, Sic loquitur &c.

Galat.3. Totum caput & præcipue hæc sententia. Si ex Lege est hæreditas, non iam est ex promissione: atqui Abrahæ per promissionem donauit Deus. Quid igitur Lex &c.

Ephes. 3. Euangelion absconditum à sæculis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum, per quem audemus accedere cum fiducia per fidem illius.

Philip. 3. Omnia habeo pro damno, ut Christum lucrifaciam, utq; reperiar in illo non habens meam iusticiam ex Lege, sed eam, quæ per fidem est Christi &c.

Gene. 3. Semen mulieris conculcabit caput serpentis.

Gene. 12. In semine tuo benedicentur omnes Gentes.

Huc conferatur caput tertium ad Galat. & dictum Deut. 27. Maledictus omnis qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis.

Ierem. 31. Ecce dies uenient, dicit Dominus, et feriam cum domo Israel fœdus nouum &c. Confer Epistolæ ad Ebræos caput octauum & nonum &c.

Hæc testimonia, quæ recitaui, fundamentum continent doctrinæ de discrimine Legis & Euangelij. Ideo ab auditoribus diligentissime ediscenda sunt.

Nunc ad doctrinam de Lege Dei redeo.

Recita

Recita causas Legis Diuinæ.

Causa efficiens est immediate ipse Deus, qui hanc normam suæ sapientiæ & iustitiæ omnium hominum mentibus in prima creatione insevit & postea uoce sua in monte Sina & alibi illustrauit.

Materia in qua, est primum ipsa mens Dei, in qua perfecte lucet hæc sapientia & iustitia in Lege expressa, cuius radij in mentes humanas postea deriuati sunt.

Materia circa quam, Est conformitas ac obedientia & dissimilitudo seu contumacia totius naturæ rationalis, quæ cum hac norma mentis diuinæ, in Lege expressa, perfecte congruere debet.

Forma est æterna & immota norma Iustitiæ in Deo obligans omnes uel ad obedientiam perfectam uel ad æternas pœnas.

Fines sunt.

Primus, Vt doceat, Quod sit Deus & qualis sit.

2 Secundus, Vt hominum natura cum hac norma congruat.

3 Tertius, Vt monstret, accuset & æternis pœnis damnet omne peccatum, non cõgruens cum hac norma.

Quid est Lex naturæ?

Lex naturæ proprijssime est notícia Legis diuinæ insita à Deo naturę humanæ, ut Ro. 2. dicitur: Opus legis scriptũ in cordib. eorũ. Et sũma legis naturę in Decalogo comprehẽsa est.

Quod est discrimen inter Legem Dei seu Legem naturæ, & Leges humanas?

Discrimina maxime illustria sunt hæc quatuor.

1 Leges humanæ seu positiuæ magistratuum sunt mutabiles & obligant tantum certos homines, quibus latæ sunt, uel ad externam obedientiam præstandam, uel ad pœnas corporales sustinendas.

Sed Lex Dei est eterna & immota et immutabilis et obligat omnes Angelos

gelos & Homines, uel ad perfectam obedientiam, uel ad pœnas æternas sustinendas.

Quot sunt partes Legis Mosaicæ?

Tres sunt.

1. Lex Moralis & æterna seu Decalogus.
2. Leges Ceremoniales seu Ecclesiasticæ.
3. Leges Forenses seu Iudiciales.

Cur Ceremoniæ & Leges forenses Moysi nunc abrogatæ sunt, cum tamen Decalogus perpetuò retineatur?

Tota Politia Moysi propter hanc causam præcipuè à Deo constituta est, ut esset certa sedes Ecclesiæ & certus locus in quo Christus iuxta promissiones exhiberetur: Et Ceremoniæ ac forenses Leges ideo latæ sunt, ut continerent hanc politiam

litiam, & ā cæteris gentibus distinguerent usq; ad tempus exhibiti Christi. Postquam autem exhibitus est Christus, tota politia concidit & unā cum politia etiam Ceremoniæ & Leges forenses, quæ tantum propter ipsam politiam institutæ fuerunt, extinctæ sunt.

Sed Lex Moralis seu Decalogus est æterna & immutabilis norma sapientiæ & iusticiæ in ipso Deo, obligans omnes creaturas rationales uel ad obedientiam, uel ad pœnam. Ideo nequaquam abolita est exhibito Christo, ut Matth. 5. dicitur: Non ueni soluere Legem sed implere.

Implet autem Christus Legem quatuor modis.

1 Primum. Habendo & præstando perfectam obedientiam pro sua persona.

2 Secundo. Persoluendo pœnam sufficientem, quam nos nostra inobedientia meriti eramus.

3 Tertio. Docendo & illustrando uerum

uerum & genuinum intellectum Legis.

Quarto. Efficiendo in credentibus nouam obedientiam cum Lege congruentem per Spiritum Sanctum.

Cum Lex Moralis sit æterna & immutabilis, quomodo intelligenda sunt hæc dicta, 1. Timoth. 1. Iusto non est Lex posita. Rom. 6. Non estis sub Lege?

Iustificati fide in Filium Dei liberati sunt etiam à Lege Morali, quod ad maledictionem seu obligationem ad æternas pœnas attinet. Sed tamen manet æterna & immota obligatio ad obedientiam. Ideo enim Christus maledictionem Legis in se deriuauit, ut in natura humana obedientiam seu conformitatem cum lege Dei instauraret.

Hinc intelligi potest, quid sit Libertas Christiana, uidelicet Libera-

tio à peccato; ab ira Dei; à maledictio
ne Legis, à Ceremonijs & Legibus
forensibus Moysi & à ritibus Adia-
phoris extra casum scandali.

Quæ sunt præcipuæ sententiæ le-
gis Moralis? seu, Quot sunt
præcepta Decalogi?

Decem. Recita.

PRIMVM
PRAECEPTVM.

Ego sum Dominus Deus tuus,
qui eduxi te de terra Ægypti. Non
habebis Deos alienos coram me
&c.

Quæ sunt uirtutes seu bona opera
primi Præcepti?

Omnes uirtutes oriuntur à cogni
tione, quia ignoti, nulla cupido. Ideo
& primum Præceptum ab agnitione
Dei orditur: Ego sum Dominus De-
us tuus, & discernit Deum ab omni-
bus creaturis & commentitijs numi-
bus. Est aũt hæc cognitio uel Essen-

tiæ

tiæ diuinæ, uel Voluntatis patefactæ aut in lege & comminationibus, aut in promissionibus & Euangelio. Cũ legẽ Dei & comminationes cognoscimus & uera assensione amplectimur, oritur timor Dei. Cum aũt promissionem de Christo amplectimur, oritur fides seu fiducia acquiescens in Deo & uiuificans corda & pariens Dilectionem erga Deum & erga proximum. Ex hoc fonte sumpta est distributio Virtutum primi Præcepti, quas his duobus uocabulis, Timoris Dei & Fidei, Philippus in Locis complectitur.

Vsitatum est autem una uoce Pietatis seu Religionis omnes totius primæ Tabulæ Virtutes comprehendi, sed ut illustrior sit explicatio, prodest eas euolui, & in plures species distribui, quarum singulæ appellationes, sæpe plures alias per Synechdochẽ includũt. Recitabimus igitur sine superstitione octo genera operum primi Præcepti, Ac Studiosos hortor

hortor, ut sequentes Virtutum definitiones, uelut normas & Regulas omnium consiliorum & actionum sibi proponant.

I. Vera Notícia Dei.
II. Timor Dei.
III. Humilitas.
IIII. Fides.
V. Dilectío.
VI. Spes.
VII. Patientia.
VIII. Perseuerantia.

I. VERA NOTICIA DEI est essentiam & uoluntatem Dei in Lege & Euangelio patefactam, recte agnoscere, iuxta uerbum per Prophetas & Apostolos traditum & certis ac illustribus testimonijs miraculorum, ut eductionis populi Israel ex Aegypto, resuscitatione mortuorum & similibus confirmatum.

Peccata pugnantia sunt, Caligo & cæcitas mentis ignorantis Deum, omnes falsæ opiniones de Essentia & Voluntate Dei non congruentes cum

cum uerbo per Prophetas & Apostolos tradito, uidelicet Ethnicæ, Philosophicæ, Turcicæ, Iudaicæ, omnes hæreses, corruptelæ Euangelij, Blasphemiæ.

II. TIMOR DEI est expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccatum & metu iræ ac iudicij diuini uitare delicta, & se reuerenter Deo subijcere et uoluntate ac uerbo Dei omnia consilia & omnes actiones in uita spirituali & ciuili gubernare.

Extrema sunt, Securitas seu esse sine cura, sine timore iræ & iudicij diuini & Superstitio trepidans timore, ubi non est timor, ut Psalm. 14. dicitur.

III. Vicina uirtus Timori Dei est HVMILITAS seu ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥΝΗ, quæ est uerè timere Deū & agnitione propriæ infirmitatis non appetere maiora uocatione, nec despicere alios, Sed fiducia auxilij diuini facere necessaria uocationis officia & scire nullius industriam fœlicem

cem

cem esse, nisi iuuante Deo. Est etiam in pœnis præstare obedientiam & non irasci Deo tanquam iniuste punienti.

Extrema sunt Ficta seu simulata Humilitas & Superbia.

IIII. FIDES est notitia omnium articulorum doctrinæ Christianæ & assensus, quo amplectimur totam doctrinam à Deo nobis traditam, & in hac promissionem gratuitæ reconciliationis, certò donandæ propter Christum Mediatorem, & est fiducia acquiescens in misericordia Dei propter Filium Mediatorem promissa.

Peccata pugnantia cum Fide octo sunt.

I. Dubitationes Epicureæ & Academicę, de Deo, de Prouidentia & certitudinæ doctrinæ per Christũ & Apostolos traditæ.
II. Diffidentia erga Deum.
III. Dubitare de remissione peccatorum, an simus in gratia Dei, an Deo placeamus.
IIII. Desperatio. V. Con-

V. Confidentia seu præsumptio.
VI. Fiducia humanorum auxilio-
VII. Superstitio. (rum.
VIII. Magia.

V. DILECTIO est, postquam uera fide apprehensa est misericordia propter Christum promissa, uicissim cor subijcere Deo & seruare mãdata Dei cum quadam lætitia acquiescente in Deo. Vel Dilectio est obedientia uniuersalis iuxta totam legem, ut dicitur Rom. 13. Dilectio est impletio Legis.

Peccata pugnãtia sunt omnes praue inclinationes, Odium Dei, stupor nostrorum pectorum non sentiens ardentes flammas dilectionis, denicq; omnium cæterarũ uirtutũ extrema.

VI. SPES est certa expectatio uitę æternę iuxta promissionem in Euangelio expressam, et est expectatio mitigationis calamitatum in hac uita, iuxta consilium Dei.

Extrema Fidei & Spei sunt Desperatio & Præsumptio.

VII. PATIENTIA est obedire Deo

Deo in tolerandis aduersis, ita ne faciamus aliquid contra mandata Dei, sed fide agnoscamus eum nobis propitium esse & speremus auxiliū Dei, mitigationem & liberationem, & hac fide & spe dolorem leniamus.

Extrema sunt Impatientia & Hypocritica tolerantia cruciatuū sponte accersitorum, ut in flagelliferis, Eremitis & similibus.

VIII. PERSEVERANTIA est in uera agnitione Dei & fide in Christum constanter & perpetuo usq; ad extremum uitæ spiritum permanere.

Extrema sunt Defectio à Fide & Pertinacia in opinionibus impijs, aut superstitiosis cultibus.

Extrema communia seu peccata pugnantia cum tota prima tabula sunt.

Epicureus ac Cyclopicus contemptus Dei.

IDOLOLATRIA quæ est uel fingere, hoc esse Deum, quod non est Deus,

Deus, uel honorem Deo propriè debitum tribuere cuicunq; rei, quę non est Deus: Vel alligare Deum ad aliquam rem, ad quam se ipse non alligauit suo uerbo: uel eligere & instituere cultus sine uerbo ac mandato Dei & confidere his cultibus, quod propter eos Deus nobis propitius sit & benefaciat.

HYPOCRISIS est simulatio Pietatis, iusticiæ & sanctitatis externæ, cum tamen cor sit sine uero Timore Dei & sine Fide, plenum dubitationibus, prauis inclinationibus & affectibus, superbia, admiratione sui etc.

SCANDALVM est aut falsa doctrina, aut malum exemplum, quod gloriæ Dei & saluti aliorum hominum nocet, uel quia seducit alios, uel quia deterret alios ab Euangelio, uel quia præbet occasionem maledicendi Euangelio & Ecclesiæ, uel quia alios ad imitationem inuitat, uel quia serit alia plura peccata.

SECVNDVM PRAECEPTVM.

Non assumes nomen Domini Dei tui inuanum.

Quæ sunt Virtutes seu Bona opera secundi Præcepti?

I. Vera inuocatio Dei.
II. Gratiarum actio.
III. Vera prædicatio.
IIII. Confessio.
V. Iusiurandum.

I. VERA Inuocatio Dei est motus cordis & linguæ, qui à uero Deo patefacto in promissione Euangelij & misso Filio, petit & expectat bona æterna & corporalia, & repugnans dubitationi certò statuit à Deo recipi & exaudiri preces, iuxta ipsius promissiones propter Christum Mediatorem.

Extrema sunt, Omissio Inuocationis, Et omnes falsæ Inuocationes

Ethnia

Ethnicę, Turcicæ, Papisticæ, Inuocatio hominum mortuorum.

II. GRATIARVM Actio est mente & uoce confiteri, quod bona spiritualia & corporalia non casu offerantur, nec nostra sapientia & uiribus tantum parentur & conseruentur, sed quod Deus uerè omnium beneficiorum autor sit, & propterea uero corde se ei subijcere & obedire, ut Deus gloria ornetur & plures ad ueram agnitionem & inuocationem Dei inuitentur.

Extrema sunt Ingratitudo & Simulata Gratitudo, qualis est Pharisęi Luc. 18.

III. VERA Prædicatio est doctrinam à Deo traditam, Legem et Euangelion, uel in publico ministerio, uel alibi, pro suo loco & uocatione, recte & pure docere & corruptelas dextrè refutare.

Extrema sunt, Corruptelæ doctrinæ, Hæreses, Negligentia in docen-

do, Curiositas in tractandis materijs non necessarijs.

IIII. CONFESSIO est ueram de Deo doctrinam constanter profiteri, nec abijcere eam propter terrores, odia, supplicia, uel gratiam potentum, propter hunc finem, ut Deo obtemperetur, & ne uera Dei notitia in terris extinguatur.

Extrema sunt, Defectio ab Euangelio & pertinacia in causis impijs.

V. IVSIVRANDVM est inuocatio ueri Dei, qua citatur tanquam testis uerax & petitur, ut seuerè puniat mentientes.

Extrema sunt Pertinacia, & Superstitiosa obseruatio impiorum iuramentorum.

TERTIVM PRAECEPTVM.

Memento ut diem Sabbati sanctifices.

Præci-

Præcipit conseruationem mini-
sterij Euangelici, Ad quam in docen
tibus necessaria uirtus est Fidelitas
in omnibus ministerij partibus obe-
undis.

In Auditoribus, Diligentia in au-
dienda & discenda doctrina & usu
Sacramentorum.

Reuerentia & obedientia erga mi
nistros.

Aequitas tegens & condonans
quasdam infirmitates ministrorum.

Collatio facultatum ad alendos
docentes.

Quid est Ministerium Euangelij?

Ministerium Euangelij est man-
datum diuinum docendi uerbum
Dei, Legem & Euangelium, admi-
nistrandi Sacramenta, annunciandi
Remissionem peccatorum multis
uel singulis, ordinandi Ecclesiæ mi-
nistros, excommunicandi contuma-
ces in manifestis flagitijs perseueran-

testac absoluendi ac recipiendi agentes pœnitentiam.

Quid sunt Scholæ?

Scholæ sunt pars ministerij Euangelici, & sunt cœtus docentium ac discentium diuinitus institutí, ut sint seminaria Ecclesiæ & doceant ac discant ueram de Deo doctrinam & literas, linguas & artes, ad explicationem doctrinæ cœlestis & ad conseruationem Reipublicæ & uitæ communis ac priuatæ necessarias.

Cum præcepta Decalogi sint æterna & immota cur Lex de obseruatione Sabbati à Christianis abrogata est?

Lex de Sabbato partim Moralis est, quod ad genus, hoc est ad conseruationem publici ministerij attinet: partim Ceremonialis, scilicet, quatenus ritum septimi diei præcipit, qui unà cum cæteris Ceremonijs Mosaicis abrogatus est.

Quid

Quid de Ceremonijs in Ecclesia institutis sentiendum est?

Ceremoniæ aut sunt

Diuinæ seu à Deo mandatæ in Veteri Testamẽto. Leuiticæ, hæ erant nerui publicorũ congressuum, & Typi beneficiorum Christi.

Nouo Testamento. Sacramẽta quorũ fines infra recitabimus.

Humanæ authoritate institutæ. Hæ obseruandæ sunt propter disciplinam & bonũ ordinem. Et nequaquam assuenda est opinio, quod mereantur remissionem peccatorum, aut sint cultus Dei per sese, aut sint opera meliora et magis placentia Deo, quam ea quæ Decalogus præcipit, aut quod sint necessaria ad salutem.

QVARTVM PRAECEPTVM.

Honora Patrem & Matrem.

Quæ sunt Virtutes seu Bona opera Quarti præcepti?

I. PIETAS seu PHILOSTORGIA est Virtus, quæ Parentibus & Liberis & cæteris sanguine iunctis tribuit conuenientem honorem & debita officia.

Peccata pugnantia cum pietate sunt Astorgia, Indulgentia & Impietas.

II. IVSTITIA Vniuersalis est obedientia erga omnes Leges & Magistratus in societate politica, quæ honestis legibus regitur.

Quid est Politia?

POLITIA est legitima ordinatio certi cœtus hominum honestis legibus cum norma legis naturæ congruentibus consocietati, in quo per certos magistratus legibus ordinatos iuxta certas leges retinetur disciplina & pax, propter hunc finem principalem, ut in pace ciues sint quam beatissimi & quam maximè inter

inter se amici, hoc est, Vt doceri homines de Deo & educari ac institui soboles, honestè regi disciplina & colligi Deo æterna Ecclesia possit.

Quid est Magistratus?

MAGISTRATVS est Gubernator Dei ordinatione constitutus, ut sit nutricius Ecclesiæ Dei & Scholarum, & sit custos disciplinæ ac pacis, iuxta leges naturæ & congruentes leges, & sit executor legum, puniens pœnis corporalibus contumaces & defendens contra iniustam uiolentiam obedientes.

Extrema Iusticiæ sunt, Inobedientia seu contumacia seu contemptus superiorum Magistratuum & Legum, Seditio & Superstitiosa obseruatio quarumlibet legum.

III. IVSTICIA Distributiua est quæ proportione Geometrica discernit gradus personarum & officiorum in uita & singulis conuenien-

tem locum & honorem & conueniens munus attribuet.

Extrema sunt Confusio graduum, Tyrannis.

IIII. REVERENTIA est Virtus, qua tribuimus alijs suum locum & dona Dei in alijs agnoscimus & magnificimus, & agnoscentes nostram infirmitatem nos eis subijcimus & hanc subiectionem externis significationibus declaramus.

Extrema sunt Superbia & Assentatio.

V. GRATITVDO est Iustitia, quę benemeritis debitam gratiam cum animi beneuolentia, tum alijs officijs reddit.

Extrema sunt Ingratitudo & simulatio Gratitudinis, quæ fit uerbis inanibus.

VI. SEDVLITAS est Iustitia suos cuiq; labores attribuens & inclinans Voluntatem ut diligenter, fideliter & constanter, propter Deum & communem salutem, faciat labores uocationi conuenientes. Ex-

Extrema sunt Ignauia & πολυπραγμοσύνη seu curiositas.

VII. GRAVITAS est Virtus, quæ necessaria uocationis officia facit cõstanter, hoc est, eodem modo & omnes actiones & gestus regit, ut congruant personis, locis, temporibus et alijs circumstantijs.

Extrema sunt Leuitas & Morositas.

VIII. MODESTIA est Virtus, quæ frenat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone, aut in actionibus, supra nostras uires nos efferamus, nec extra uocationem aliquid suscipiamus, nec despiciamus alios. Sed in Timore Dei & fide diligenter faciamus officia uocationis & necessaria constanter, id est, eodem modo iuxta rectam rationem faciamus & in gestibus non discedamus à natura, personarum ac locorum ordine.

Extrema sunt Arrogantia, Iactantia, Ambitio, Inciuilitas morum, Scur-

Scurrilitas in gestu et uestitu, Obscœnitas & Impudentia.

QVINTVM PRAECEPTVM.

Non occides.

I. IVSTICIA Particularis est Virtus, quæ nullius corpori, famæ uel bonis nocet ui aut fraude, sed debitum cuiq; reddit & seruat æqualitatem.

Peccata opposita sunt Iniuria, quę est uel ui, uel desertione, uel fraude, alterius corpus, famam, uel bona, lędere sine iusta causa.

Petulantia, quę sine ulla causa alios contumelia afficit & pro delectamento habet alijs damnū dare, uel quoslibet contumelia afficere.

Nequitia est adfectata leuitas, siue cum aliorum iniurijs, siue cum libidinibus coniuncta, siue gratis ludens.

Excęs-

Excessus est summum ius seu ca-
lumnioſum.

II. IVSTICIA Distributiua in Ma
gistratibus afficiens sceleratos pœ-
nis.

Extrema sunt Crudelitas & Indul
gentia.

III. FORTITVDO est Virtus, pro
pugnatrix Iustitiæ, suscipiens peri-
cula & labores pro defensionæ Eccle
siæ, patriæ, honestæ disciplinæ, con-
iugum, liberorum &c. Et non abij-
ciens animum in rebus aduersis, nec
efferens animum in rebus secundis.

Extrema sunt Timiditas deserens
eos, quibus debetur defensio et Teme
ritas accersens pericula non necessa-
ria & non depellens ea recta ratione.

IIII. FORTITVDO Togata est
constantia animi perseuerantis in
proposito honesto rectè suscepto iux
ta uocationem & tolerantis iniurias
propter honestam causam & excel-
so animo despicientis uoluptates, ho-
nores, corruptelas, opes, obtrectatio-
nem,

nem, inuidiam uirtutis causa, ita uidelicet, ut propter hæc impedimenta propositum honestum non abijciat.

Extrema sunt, Mollities animi, iniusta pertinacia & stoica morositas.

V. Vicina uirtus est Patiētia Philosophica quæ obedit rationi in tolerandis iniurijs & omnibus rebus aduersis & moderatur dolorem, ne opprimat naturam & ne impellat, ut contra Iusticiam, Constantiam, Modestiam uel alias uirtutes faciat.

Extrema sunt Impatientia & Stupor.

VI. MANSVETVDO est Virtus, quæ moderatur iracundiam & uindictæ cupiditatem, remittit offensiones & condonat etiam ueras iniurias, publicæ concordiæ causa.

Extrema sunt Iracundia, Odium & Lentitas.

VII. Vicina & ferè prorsus eadem uirtus est EPIEIKEIA seu AEQVITAS, quę in persequendis iniurijs remittit aliquid de summo

mo iure & tolerat in alijs multas in=
firmitates, ut morositatem, iracun=
diam, segnitiem, πολυπραγμοσύνω,
auiditatem gloriæ &c. publicæ con=
cordiæ causa & ambiguè facta non
calumnioſe in deteriorem partem
rapit.

VIII. Vicina priori MISERI=
CORDIA est Virtus, quæ dolo=
re afficitur in aliena calamitate præ=
sertim bonorum uel seductorum
hominum & probabili ratione lenit
pœnas & opitulatur miseris, Vel
propter Iusticiam, ut cum seuitur er=
ga innocentes, Vel propter bonita=
tem relaxantem aliquid de summo
iure, ut Deus miseretur generis hu=
mani, Vel quia nobis quoq; in com=
muni sorte aliorum misericordia
opus est.

Extrema sunt. Crudelitas uel Ἀσοργία
non affici sensu alienæ calamitatis
Ἐπιχαιρεκακία, Indulgentia, non punire
cum est puniendum, aut non est igno
scendum.

CAN=

IX. CANDOR est Virtus uolens bonis bene esse & lætans eorum rebus secundis & approbans alienas uoluntates probabili ratione, quædam etiam ambigua flectens in meliorem partem.

Extrema sunt, Maleuolentia, Suspicacitas, Liuor & Stulta credulitas.

X. AMICITIA est Virtus pro uera beneuolentia reddens ueram beneuolentiam & pariens mutuam cõmunicationem officiorum & rerum liberalem, uirtutis causa.

Extrema sunt Inimicitia, Odium, Simulatio beneuolentiæ.

XI. FIDELITAS est constantia uoluntatis in uera beneuolentia & omnibus officijs amicitiæ debitis.

Extrema sunt, Perfidia & Assentatio.

XII. STVDIVM Concordiæ seu φιλησυχία est Virtus, quæ humiliter de se sentiens & frenans ac moderans iracundiam & tolerans aliorum in-

infirmitates, & condonans etiam ueras iniurias, tuetur concordiam, & cauet ne pugnet de ulla re non ualde necessaria, ne publica tranquillitas Ecclesiæ & Reipub. turbetur.

Extrema sunt φιλονεικια, & Lentitas.

XIII. HVMANITAS est copulatio iusticiæ cum Virtutibus mitioribus & suauioribus, cum comitate, mansuetudine, επιεικεια, affabilitate &c.

Extrema sunt Morositas non ostendens ullam significationem beneuolentiæ erga alios & Læuitas.

XIIII. NEMESIS uel ZELVS est indignatio aduersus turpitudinem, seu iustus dolor propter admissum ab alio scelus, & cupiditas depellendi ac puniendi illud.

SEXTVM PRAECEPTVM.

Non mœchaberis.

E CA-

I. CASTITAS seu Pudicitia est uel in cœlibe uita, sine incendijs libidinum & sine ulla commixtione, aut alio seminis abusu uiuere: Vel in Coniugio seruare ordinem mirando Dei consilio institutum.

Est autem CONIVGIVM legitima & indissolubilis coniunctio unius maris & unius fœminæ, instituta diuinitus, ut agnoscamus Deum esse mentem castam & ei in castitate seruiamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur æterna Ecclesia Deo.

Extrema sunt Vituperationes & prohibitiones coniugij & sexus muliebris, Vagæ libidines & Scortationes, Adulteria, Diuortia, Vulgaria, incendia libidinum, omnes effusiones seminisextra coniugium, simulata Castitas.

II. VERECVNDIA seu PVDOR est uirtus, quæ uereturueram infamiam semper comitantem delicta, & metu iudicij diuini & propriæ conscientiæ

scientiæ & aliorum recte iudicantium, coërcet omnes cupiditates & uitat delicta & gestus animorum ac corporum ita regit, ut conueniant ordini naturæ, personarũ & locorum.

Extrema sunt, IMPVDENTIA, quæ est contemnere Dei & omnium hominum iudicia & sine respectu iudicij conscientiæ proprię & aliorum sanorum, omnibus cupiditatibus frenos laxare.

Stupor Ανσωτωσία, nimia uerecundia.

Lasciuia, quæ est pronitas ad uarios ludos & uarias uoluptates sine cupiditate nocendi.

Proteruitas est pronitas ad prauas uoluptates & ad contumelias faciendas.

III. TEMPERANTIA est uirtus, quæ moderatur appetitiones cibi & potus, ita ut nec precationem nec somnum impediant.

Extrema sunt Voracitas, Ebrietas & Nimia abstinentia.

SEPTIMVM PRAECEPTVM.

Non furtum facies.

I. IVSTA Possessio & Bonus usus propriarum facultatum est uirtus, quæ in timore Dei & fide ac bona cõscientia tenet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulo studet eas honestis rationibus augere & ad usus à Deo ordinatos conferre.

Pugnantia sunt Omnia iniusta aucupia opum, Superstitiosa collatio facultatum in commune, Auaritia &c.

II. IVSTICIA Commutatiua est uirtus, quæ in contractibus seu commutatione rerum seruat æqualitatem Arithmeticam.

Pugnant cum hac uirtute omnes fraudes in cõtractib. & omnia Furta.

III. BENEFICENTIA seu LIBERALITAS est uirtus, quæ communicat facultates et operas non debitas obli-

obligatione ciuili, sed naturali seu diuina, ubi & quando decet, & mediocritatem efficit inter profusionem & sordes.

IIII. PARSIMONIA est uirtus, quę res proprias custodit, utiliter collocat, uitat sumptus non necessarios, emacitates, luxum, ædificationes & tamen ubi ratio postulat, expendit quantum opus est.

Extrema sunt, Auaritia, Sordes & Profusio.

OCTAVVM PRAECEPTVM.

Non loqueris falsum testimonium contra proximum tuum.

I. VERITAS est uirtus, quæ inclinat uoluntatem, ut ueras sententias, hoc est, cum rebus quales sunt congruentes, in doctrina de Deo & alijs artib. amemus et uera, recta, explicata & salutaria constanter dicamus et faciamus, & in moribus fugiamus insidiosas occultationes & simulationes.

Obiecta sunt.

1. Doctrina de Deo, natura rerum, moribus &c.

2. Iudicia, uidelicet Accusationes, Defensiones, Testimonia, Sententiæ Iudicum.

3. Pacta seu promissiones omnes in fœderibus & contractibus, emptionibus, uenditionibus,

4. Consilia in gubernatione et priuata uita.

5. Sermones de aliorum uirtutibus & turpitudine seu laudes & uituperationes.

6. Significatio nostræ uoluntatis erga alios, in sermonibus, gestib. &c.

Peccata pugnantia cum Veritate sunt omnia Mendacia, id est, Omnes opiniones, sermones & gestus non congruentes cum rebus ipsis & nocentes uel ipsi mendaci, uel alijs & tota sophistica, quæ falsas opiniones & malas causas fucosis prætextibus tuetur.

1. Hæreses & studium discendi, docendi,

cendi, aut defendendi falsas opinio-
nes, uel inutiles & non necessarias
subtilitates in omnibus doctrinis.

2. Calumniæ forenses omnes, in
accusationibus, testimonijs, senten-
tijs iudicum.
3. Perfidia in non secundis promis-
sis & fœderibus, ac amicitijs, periu-
ria & fraudes in contractibus.
4. Perfidia & Ironiæ in dandis con
silijs.
5. Obtrectatio, Maledicentia, Va-
nitas, lactantia.
6. Omnis hypocrisis seu simulatio
in moribus & gestibus.

II. SIMPLICITAS est perspicua
& aperta Veritas sine inuolucris &
ambagibus, seu uera, recta & expli-
cata in artibus & in communi uita
propriè & perspicuè dicere et facere.
Extrema sunt. Duplicitas, Fuci,
Ambages in doctrina & moribus.
Et simulatione simplicitatis alteri in-
sidiari & nocere.

III. CONSTANTIA est perseue-
rantia in Veritate.

Extrema sunt Leuitas & Pertina-
cia.

IIII. DOCILITAS est uirtus, quæ flectit animos, ne arroganter de se sentiant, sed ut alios audiant, discant & ueris sententijs assentiantur.

Extrema sunt Pertinacia & Aca-
demica ἐποχὴ seu Leuitas semper & omnia discens & nunquam ad agni-
tionem Veritatis perueniens.

V. TACITVRNITAS & Mode
ratus usus Linguæ.

Extrema sunt, Garrulitas, Futili-
tas & Dissimulatio eorum, qui ta-
cent tunc quoque, cum mandatum Dei præcipit confessionem.

VI. ELOQVENTIA est uirtus, quæ mentem & linguam regit, ut Deo grata & Hominibus salutaria, perspicuè & ornatè dicat.

Extrema sunt, Infantia, Loquaci-
tas, & omnes Abusus Eloquentiæ.

VII. COMITAS seu AFFABI-
LI-

LITAS est uirtus inclinans nos, ut in loquendo, in audiendo, in respondendo & officijs præstandis, in uultu & gestibus, quadam suauitate beneuolentiam nostram erga alios declaremus.

Extrema sunt Leuitas & Morositas fastidiose audiens alios, duriter respondens, & difficulter officia præstans, nec ullam suauitatis & beneuolentiæ significationem erga alium ostendens.

VIII. VRBANITAS est ornamentum Veritatis, qua iocose, uel figurate, uel falsè dictis tempestiue & honeste alij admonentur, aut leniuntur, aut etiam in loco irritantur.

Extrema sunt, Scurrilitas, quæ iocos obscœnos & contumelioſos spargit, & gestu uel mordaci dicto petulanter reprehendit, & Stoliditas, ac Insulsitas.

NONVM ET DECIMVM PRAECEPTVM.

Non concupiſces &c.

In IX. & X. Præcepto præcipitur Rectitudo omnium uirium hominis congruens ad normam legis, uel conformitas cum lege Dei, ſeu congruentia, ſeu conueniẽtia, ſeu ſimilitudo totius naturę humanę, hoc eſt, mentis uoluntatis, cordis, omnium uirium & membrorum externorum, quæ cum norma mentis diuinæ in Lege expreſſæ perfecte congruere debebant. In ſumma, Eſt iuſticia originalis ſeu imago Dei, ad quam homo conditus eſt.

Peccatum pugnans cum IX. et X. Præcepto eſt CONCVPISCENTIA, quæ eſt ATAXIA ſeu corruptio omnium uirium hominis, uidelicet in mente cœcitas, caligo & dubitationes de Deo. In uoluntate & corde auerſio à Deo, & uacuitas Timoris

moris Dei, dilectionis, inuocationis, fidei. Item praue inclinationes, inordinatæ appetitiones & flammę uitiosorum affectuum.

Qui sunt usus Legis Diuinæ?

I. Legis noticia est testimonium, quod uere sit Deus.

II. Docet qualis sit Deus, uidelicet iustus, uerax, beneficus, castus, qualem lex describit.

III. Docet ad quid condita sit natura humana, uidelicet ut Deum agnoscat & ei iuxta legem obediat.

IIII. Ostendit peccatum & est perpetuũ iudicium Dei, accusans & damnans omnes homines, qui non confugiunt ad Christum Mediatorem.

V. Est regula bonorum operum, in quibus renati suam obedientiam erga Deum exercere debent.

VI. Est norma uitæ hominum etiam renatorum, ut mores honesta disciplina regant,

Pro

Propter quas causas necesse est præstare externam disci-
plinam?

Propter quinq; causas.

I. Mandatum Dei cui necesse est obedire.

II. Vt uitentur pœnæ.

III. Vt societas Ciuilis cõseruetur & tranquilla sit.

IIII. Vt nostro exemplo alios ad uirtutem inuitemus.

V. Quia est pædagogia in Christum, hoc est, Homines non possunt doceri de Deo, nec Christus est in ijs efficax, qui uiolant disciplinam, seu qui perseuerant in delictis contra conscientiam.

DE PROMISSIONIBVS ET COMMINATIONIBVS ADDITIS DECALOGO.

In singulis Decalogi præceptis prodest has quinq; quæstiones ordine consi-

considerari. 1. Quæ uirtutes flagi-
tentur. 2. Quomodo fieri possint.
3. Quæ peccata prohibeantur. 4. Quæ
promissiones additæ uirtutibus.
5. Comminationes pœnarum, quæ
certissime peccata comitantur.

Etsi autem non sunt additæ singu-
lis Præceptis promissiones & commi
nationes in ipso Decalogo, tamen
summa comprehensa est in hac con-
cione addita primo Præcepto. Ego
sum Dominus, Deus tuus, fortis, Ze-
lotes, uisitans iniquitatem patrum in
filios, in tertiam & quartam genera-
tionem eorum, qui oderunt me, & fa
ciens misericordiam in millia his,
qui diligunt me & custodiunt præce-
pta mea. Item Leuit. 18. Qui fecerit
hæc, uiuet in eis. Rom. 10. Galat. 3. &
Deut. 27. Maledictus omnis, qui non
permanserit in omnibus, quæ scripta
sunt in libro legis.

His addantur promissiones præ-
miorum & comminationes pœna-
rum, de uirtutibus & uitijs singulo-
rum

rum præceptorum traditæ, quarum plærę; in Prouerbijs Salomonis & Ecclesiastico collectæ sunt, & passim in Prophetarum concionibus de bonorum operum præmijs & peccatorum pœnis repetuntur.

Vt autem recte intelligantur Promissiones, prodest has Sex commonefactiones in conspectu habere, quas nunc breuissime recitabo.

PRIMO: Cum Deus sit uerax, certissimum est cõminationes ipsius non inania terriculamenta esse, nec promissiones inanem sonitum esse, & ideo propositas, ut quoquo modo stultos demulceant. Firmissime igitur statuamus, etiamsi sæpe euentus nobis non uidentur respondere, tamen omnes diuinas promissiones & comminationes, in ea forma & sententia, qua Deus eas tradidit & interpretatus est, ueras certas, ratas, firmas & immotas esse.

SECVNDO: Accuratissimis limitibus discernenda sunt genera pro-

promissionum. Promissio Euangelij propria, remissionem peccatorum, imputationem iusticiæ, Spiritum sanctum & Vitam æternam omnibus credentibus GRATIS propter Christum promittit, non propter ullum nostrum meritum uel obedientiam.

Promissiones uero Legales nequaquam gratis offerunt remissionem peccatorum & uitam æternam & alia præmia spiritualia ac corporalia, sed annexam habent conditionem perfectæ obedientiæ, tanquam causam & meritum, propter quod bona promissa sint exhibenda, ut dicitur, Qui fecerit hæc uiuet. Item, Sum misericors his, qui diligunt me & custodiunt præcepta mea.

TERTIO: Cum autem nemo præstet perfectam obediẽtiam, quam Lex flagitat, quærunt anxiæ mentes, quomodo amplissimæ promissiones præmiorum singulis uirtutibus additæ, nobis ratæ fiant, & quomodo

pœnæ

pœnæ uitari possint? Ad hanc quæstionem respondet Paulus 2. Corint. 1. Omnes promissiones Dei in Christo sunt Amen, Id est, ratę ac firmæ, hoc ex, Vere & certò dantur propter Christum. Item Rom. 3. Legem stabilimus per fidem. Nam fide confugientibus ad Christum datur Spiritus Sanctus, qui inchoat obedientiam congruentem cum Lege Dei, quæ præmijs spiritualibus & corporalibus in hac uita & æterna ornatur. Vt 1. Timoth. 4. dicitur. Pietas habet promissiones præsentis & futuræ uitæ. Item Matth. 5. Merces uestra est copiosa in Cœlis.

Dantur autem prędmia, in promissionibus oblata, eo ordine & modo, quem Christus in Euangelio prędscribit. Marc. 10. Recipient centuplum in hac uita. Sed cum tribulatione, & post hanc uitam, uitam æternam, hoc est, præcipua præmia & præcipuæ pœnæ differuntur in uitam æternam.

QVAR-

QVARTO: Discernendæ sunt promissiones in Euangelio traditæ.

Prima, summa & maxime necessaria est promissio Gratiæ & reconciliationis ac uitæ æternæ, seu bonorum spiritualium & æternorum, quę Deus propter Christum certo & nominatim & sine ulla conditione & exceptione promisit se daturum esse. Hæc præcipua Euangelij promissio semper rata & firma est credenti etiam omnibus bonis corporalibus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda est, ut Iob 13. dicitur. Etiamsi occiderit me, sperabo in eum. Item, Ideo ex fide gratis, ut firma sit promissio.

Aliæ sunt Promissiones Rerum Corporalium necessariarum ad huius uitæ mortalis conseruationem, ut uitæ, bonæ ualetudinis, cibi, potus, defensionis, liberationis ex periculis, bello, peste, fœcunditatis agrorum & similium, quæ panis quotidiani appellatione continentur. Has quoq;

tradidit Deus propter quatuor causas.

1. Vt agnoscamus Deum authorem & conseruatorem esse etiam huius uitæ corporalis, nec casu spargi bona corporalia, sed certo Dei consilio distribui.

2. Vt Ecclesia in hac uita conseruetur.

3. Vt fides, inuocatio, Gratiarum actio in petitione, expectatione & usu corporalium bonorum exerceatur.

4. Vt commonefaciant nos de Christo & promissione bonorum spiritualium.

QVINTO: Promissionibus bonorum corporalium etsi uniuersaliter credendum est: tamen semper hæ quatuor exceptiones addendę sunt.

I. Pœnę impiorum.

II. Castigationis piorum seu crucis, qua Deus certo consilio Ecclesiã in hac uita premit, ac causæ XII. postea recitabuntur.

Non

III. Non præscribendus est Deo Modus & Tempus, quo promissa bona exhibere debeat. Vult enim Deus nos Fide in Christum ab ipso pendere & liberationem ex periculis & alia bona expectare, non uult nos nostris opinionibus regi, Vt Esa. 30. In silentio & spe. Item, Expecta Dominum. Item, Cum ignoramus quid agendum sit, oculi nostri ad te tolluntur. Ex his dictis maxime salutaris Regula Vitæ extruitur, Videlicet, Quod necessaria uocationis officia diuinitus mandata fideliter facienda sint, & tranquillo animo expectandi euentus salutares, etiamsi à ratione humana prospici non possunt.

IIII. Non sunt rapiendæ promissiones corporales nostris consilijs sine uocatione diuina, Vt filij Ephraim 1. Paral. 7. inuadentes terram promissam sine uocatione interficiuntur.

SEXTO: Comminationes & Pœnæ, quæ immutabili ordine pec-

cata comitantur, sancitæ sunt â Deo propter sex causas.

I. Iustitia Dei, cuius norma æterna & immota est punire & destruere ac delere sceleratos.

II. Vt in pœnis conspiciamus discrimen Virtutum & Vitiorum & agnoscamus Deum bonum, iustum & Virtutis amantem esse.

III. Vt hæ breues pœnæ corporales sint commonefactiones de æternis pœnis.

IIII. Vt pœnæ nos impellant ad pœnitentiam, ad uitanda peccata & emẽdationem uitæ.

V. Vt tranquillitas publica conseruetur.

VI. Vt exemplis horribilium pœnarum deterriti alij uitent delicta, quibus pœnæ attrahuntur.

Omnibus autem comminationibus pœnarum addit Deus conditionem pœnitentiæ, qua semper uel liberatio uel mitigatio calamitatum impe-

impetratur, Vt Ierem.18.dicitur. Si pœnitentiam egerit gens illa à malitia sua, contra quam loquor: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui, ut facerem ei. Sed de tota hac materia in locis de peccato, de pœnitẽtia, de calamitatib. & alibi copiosi explicatio proponi solet.

QVARTVS LOCVS.

DE PECCATO.

Quid est Peccatum? peccata

Peccatum est quicquid non congruit cũ norma legis diuinæ, 1. Ioh. 1. ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία. Vel

Peccatum est defectus, uel inclinatio, uel actio pugnans cum lege Dei, promerens iram Dei & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter Filium Mediatorem.

Quæ est causa efficiens peccati?

Toto pectore amplectenda est sententia, Deum non esse causam peccati, nec approbare peccatū, nec impellere ad peccādum, Sed primi peccati causa fuit libera uoluntas Diaboli & primorum parentum, qui libere & sua sponte auerterunt se à Deo, & sapientiam, iusticiam & libertatem uoluntatis in creatione ipsius insitam, sibi & toti posteritati amiserunt.

Externorum autem peccatorum tres sunt causæ.

I. Errores, seu cœcitas & caligo mentis humanæ, quæ lapsum primorum parentum sequuta est.
II. Prauæ cupiditates.
III. Incitatio Diaboli.

Materia in qua est mens, Voluntas, Cor & potentiæ obtemperantes, & omnia membra externa.

Forma est reatus, hoc est, obligatio personæ ad iram Dei & æternā damnationem.

Fi-

Fines sunt.

1. Ira Dei.
2. Aeterna damnatio.
3. Mors corporis.
4. Omnes calamitates generis humani.
5. Tyrannis Diaboli.
6. Concupiscentia, quæ simul est peccatum & pœna peccati.

Quæ sunt species peccati?

PECCATVM Originis est in omnibus hominibus natis ex uirili semine, amissio lucis in mente, & auersio uoluntatis à Deo & contumacia cordis, contra legem Dei, nobiscum nascens, & sequuta lapsum Adæ. Propter quam corruptionem naturæ, homines rei sunt iræ Dei & æternarum pœnarum, nisi fuerit facta remissio propter Filium Dei Mediatorem.

PECCATVM Actuale est actio interior uel exterior pugnans cum lege Dei.

Dic alteram diuisionem Peccati.

VENIALE Peccatum est defectus, uel inclinatio, uel affectus, pugnans cum lege Dei, in renato, cui retinenti fidem & repugnanti prauis affectibus spiritu, reatus remittitur.

MORTALE Peccatum est in non renato quodcunq; peccatum, Sed in lapso, qui antea fuit renatus, est delictum contra conscientiam, propter quod homo amittit gtatiam & Spiritum sanctum & fit reus iræ Dei & æternæ pœnæ, nisi rursus ad Deum conuertatur.

Peccatum contra conscientiam est, quod fit ā sciente & uolente.

Peccatum in Spiritum sanctum est uel ueritatem agnitam petulanter & perseueranter oppugnare: Vel opera quæ certo apparet Spiritu Dei facta esse odio pharisaico tribuere Beelzebub & dicere Diaboli opera esse: Vel desperare, hoc est, adimere Deo laudem misericordiæ seu

gratię

gratiæ exuberantis supra peccatum.

Sed nos quantacunq; sint nostra peccata, sciamus mandatum Dei esse, ut credamus Omnia peccata nobis remitti & promissionem Gratiæ uniuersalem ac gratuitam esse, Vt dicitur Matth. 11. Venite ad me omnes.

Rom. 5. Gratia exuberat supra peccatum.

Iohan. 3. Omnis, qui credit in Filium, habet uitam æternam.

QVINTVS LOCVS.

DE REMISSIONE PECCATORVM SEV IVSTICIA IN EVANGELIO PROMISSA.

Quomodo consequitur Homo Remissionem peccatorum & Iusticiam coram Deo?

De iustitia fidei

Sola fide in Filium Dei Iesum Christum, hoc est, GRATIS, non propter propria opera aut merita, sed tantum propter unicum Mediatorem Iesum Christum, qui pro nobis victrima & propiciator factus est, consequitur Homo Remissionem peccatorum, Spiritum sanctum & fit iustus, hoc est, Deo placens & acceptus, propter Christum iusticia imputata & fit hæres uitæ æternæ, cum certo credit hæc bona sibi à Deo propter Filium donari.

Quod est discrimen inter Iusticiam Legis & Euangelij?

Lex promittit Remissionem peccatorum, Iusticiam & Vitam æternam, Sed simul flagitat perfectam obedientiam tanquam causam.

Ideo Iusticia legis est, uel perfecta omnium uirium obedientia erga totam legem Dei, expers omnis peccati, qualis in nullo hominum, solo Chri-

Christo excepto, extitit. Vel est qualiscunque obedientia externorum membrorum præstans externa opera, quæ lex Dei flagitat, & nunquam satisfacit legi Dei.

Euangelium uero GRATIS promittit Remissionem peccatorum, Iusticiam & Vitam æternam, non propter nostram obedientiam erga legem, Sed propter solum Filium Dei Dominũ nostrum Iesum Christum, quem sola fide amplectimur.

Quid igitur est Iusticia Euangelij, seu iusticia Christiana, seu Iustificatio hominis coram Deo?

Est remissio peccatorũ et imputatio iusticiæ Christi & acceptatio ad uitam æternam gratuita, non propter ullas uirtutes aut opera, Sed propter solum Christum Mediatorem sola fide apprehensum, cum qua coniuncta est donatio seu inhabitatio Spiritus sancti & renouatio naturæ, ac inchoatio

chóatio nouarum uirtutum, quæ in persona iusta, hoc est, fide reconciliata Deo placent propter Christum.

Quid est Fides Iustificans?

Est notícia personæ ac beneficiorum Christi et totius doctrinæ à Deo traditæ: & assensus, quo amplectimur totam doctrinam, & in hac promissionem gratuitæ reconciliationis seu imputationis Iustíciæ propter Christum donandæ: & fiducia in Christo Mediatore iuxta promissionem acquiescens, & certo statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recipi & exaudiri, propter solum Christum GRATIS, non propter propriam dignitatem.

Quomodo intelligenda est hæc Propositio, Sola Fide sumus iusti?

Correlatiue intelligenda est, Videlicet quod propter solum Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum

ſtum accipiamus remiſſionem pec-
catorum, iuſticiam & uitam æter-
nam GRATIS, non propter no-
ſtra merita.

Ideo autem hac forma uerborum (Fide iuſtificamur) utitur ſcriptura, ut utrumq; doceat.

I. Quæ ſit cauſa ſeu meritum Iuſti-
ficationis, ſeu quę ſint beneficia Chri
ſti. Videlicet, quod per & propter ſo-
lum Chriſtum donetur nobis remiſ-
ſio peccatorum, iuſticia & uita æter-
na.

II. Deinde quomodo nobis appli-
cari & ad nos transferri debeant. Vi-
delicet Sola Fide amplectente pro-
miſſionem & in CHRISTO ac-
quieſcente.

Quid excludunt hæ particulę So-
la Fide, Gratis, Sine Lege,
Sine operibus
Legis?

Sol
fide

Non excludunt meritum Chriſti, nec noſtram pœnitentiam, nec reli-

qua

qua opera aut uirtutes, ne adsint, sed adimunt cæteris uirtutibus seu operibus meritum seu causam remissionis peccatorum, seu iustificationis, & transferunt causam in solum Christū Mediatorem fide apprehensum.

Propter quas causas necesse est retineri particulas exclusiuas, Sola Fide, Gratis, sine operibus legis:

Propter quinq; causas.

I. Quia non est aliud medium, quo promissionem gratiæ & Christum agnoscere & apprehendere possimus nisi sola fides.

II. Vt Christo debitus & proprius honos tribuatur, uidelicet, Quod ipsius obedientia sola sit meritum remissionis peccatorum, iustitiæ & uitæ æternæ nobis donandæ, & quod nostra opera non sint meritum, propter quod recipiamur.

III. Vt conscientiæ habeant certam & firmam cōsolationem, nititur promissio gratiæ solo Filio Dei & non

nostris

nostris meritis, ideo dicitur, Sola Fide, ut cor certo statuat, Deum nobis propitium esse propter Christum. Hanc causam Paulus Rom. 4. Recitat, Ideo ex fide GRATIS, ut sit firma promissio. Rō. 4

IIII. Vt illustrius sit discrimen Legis & Euangelij.

V. Vt uera Inuocatio prestari possit, quam necesse est niti Solo Mediatore Filio Dei, non nostris uirtutibus.

Iustificat ne sola fides tantum ratione principij, ut loquitur. Deinde uero post primam conuersionem seu iustificationem, statuendum est nos partim fide, partim propter nostra opera, seu propter Fidem, Spem & Charitatē iustos esse & Deo placere?

In principio, medio et fine semper statuendum est nos propter solum Christum Mediatorem fide iustos esse & Deo placere & hæredes esse uitæ æternæ, non propter ulla nostra opera aut uirtutes, ut prolixe disputat Paulus Gal. 3. Rom. 5. hoc est, Rō 5 Gal. 3

Iusti-

Iustificati fide pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum. Abac. 2. Iustus fide sua uiuit.

Nec potest fides niti duabus rebus, Christo & nostris operib. Alioqui prorsus incerta fieret, nec ullam firmam consolationem adferret. Ro. 4. Quia semper manent etiam in sanctis peccata in hac uita, pro quibus orant, Remitte nobis debita nostra. Ideo Christus est Sacerdos in æternum pro nobis intercedens, & suam iusticiam nobis applicans, nec est in aliquo alio salus.

Quod est discrimen inter doctrinam Veram nostrarum Ecclesiarum in Articulo Iustificationis & falsam Papistarum doctrinam?

Tria sunt præcipua discrimina.

1 I. Papistæ docent hominem mereri remissionem peccatorum & esse iustum, non propter solum Christum

stum sola fide, sed etiam bonis operibus, seu propriis uirtutibus congruentibus cum lege Dei, Item operibus Monasticis, Missis, Ieiuniis &c.

II. Cum nemo sciat an satis habeat bonorum operum, docent semper dubitandum, an habeamus remissionem peccatorum, & an simus in gratia.

III. Docent hominem in hac uita posse legi Dei satisfacere, & hac Legis impletione iustum esse & uitam æternam mereri.

Econtra nostræ Ecclesiæ ueram Euangelij doctrinam amplectentes docent.

I. Remissionem peccatorum donari GRATIS propter solum Christum Mediatorem, non propter nostra opera aut merita.

II. Non esse manendum in dubitatione, sed omnes, qui in delictis contra conscientiam seu sine fide in Christum uiuunt, debere certo statuere se

Deo displicere, & reos esse iræ Dei et æternarum pœnarum, nisi ad Deum conuertatur. Econtra omnes, qui sentiunt pauores iræ Dei & cupiunt conuerti ad Deum & se emendare, debere certo statuere sibi remitti peccata, se in gratia esse & Deo placere propter Christum Mediatorem, Vt expresse dicitur in Symbolo, Credo Remissionem peccatorum.

III. Hominem non posse in hac uita Legi Dei satisfacere, ut Rom. 7. & 8. clare dicitur. Sed Iusticiam & uitam æternam donari credentibus GRATIS propter Christum.

SEXTVS LOCVS.

DE BONIS OPERIBVS.

Quid sunt Bona opera?

Sunt opera à Deo mandata, quæ fiunt

fiunt prælucente agnitione Christi & fide, hoc fine, ut Deo obedientia & honos præstetur.

Quæ Species?

Species commodissime iuxta seriem præceptorum Decalogi possunt distribui.

Vera agnitio Dei iuxta Euangelion. Verus Timor Dei, uera fiducia misericordiæ promissæ propter Christum, Dilectio Dei, Spes, Patientia, Humilitas, Inuocatio Dei facta in spiritu & ueritate.

Iustitia uniuersalis, Pietas erga Parentes, Obedientia, Iustitia particularis, Beneficentia, Misericordia, Castitas, Veritas &c. ut supra in Loco de Lege Catalogum uirtutum adiunctis definitionibus recensuimus.

Quæ sunt causæ Efficientes, seu quomodo fieri possunt bona opera?

Tres causæ concurrunt.

1 I. Verbum Dei & uera agnitio Christi.

2 II. Spiritus sanctus, accendens in mente agnitionem Christi & fidem & cogitationem præceptorum diuinorum. Deinde impellens uoluntatem, ut obtemperet præceptis diuinis & iuxta ea regat actiones externorum membrorum.

3 III. Mens & uoluntas humana spiritui Sancto obediens & regens externa membra.

Quæ est causa formalis, seu quomodo placent Deo bona opera?

Opera fiunt bona & Deo placentia per Fidem in Christum. Id his quatuor articulis declarandum est.

1 I. Persona, quæ facit bona opera, statuat se iustam esse & Deo placere GRATIS propter Christum fide.

2 II. Agnoscat & deploret multiplicia peccata, adhuc hærentia in nobis, ut caliginem de Deo, dubitationes, prauas

prauas inclinationes, securitatem, superbiam, admirationem sui &c. quæ impediunt, quo minus legi Dei possimus satisfacere.

III. Et tamen statuat Dei uoluntatem æternam & immotam esse, ut ei in bonis operibus seruiamus & nouam obedientiam cum ipsius Lege congruentem inchoemus.

IIII. Sciat hanc inchoatam obedientiam placere Deo, non propter propriam dignitatem, sed propter Christum Mediatorem, ut 1. Pet. 2. dicitur. Offerte Deo hostias spirituales, acceptas Deo per Christum.

Quæ sunt causæ finales? seu Cur facienda sunt bona opera?

Nequaquam eo fine facienda sunt bona opera, ut mereamur remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam. Nam hæc bona propter solius Filij Dei meritum credentibus GRATIS donantur.

Sed alij sunt ueri fines.

I. Gloria Dei. 1. Corint. 10. Omnia ad gloriam Dei facite. Matth. 5. Luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant uestra bona opera, & glorificetur Pater uester cœlestis.

II. Vt debita obedientia & honos Deo præstetur. Nam ordo iusticiæ diuinæ immutabilis est, ut creatura Deo obtemperet.

III. Vt retineamus, Fidem, Gratiam, Spiritum sanctum, & hæreditatem regni cœlorum. Nam hæc bona amittuntur per mala opera seu peccata contra conscientiam.

IIII. Vt pœnæ præsentes & æternæ uitentur, Nam mala opera Deus regulariter etiam in hac uita punit.

V. Vt mereamur premia spiritualia & corporalia, præsentia & æterna. 1. Timoth. 4. Pietas promissiones habet præsentis & æternæ uitæ.

SE-

SEPTIMVS LOCVS.

DE SACRAMENTIS.

Quid est Sacramentum?

SACRAMENTVM est actio sacra, à Deo instituta, constans uerbo & elemento integro & addita promissioni, quæ est Euangelij propria, ut fidem in uiuentibus obsignet & confirmet.

Quot sunt Sacramenta Noui Testamenti? Duo.

Baptismus & Cœna Domini.

Quid est Baptismus?

BAPTISMVS est actio seu ceremonia à Deo instituta, continens mersionem seu ablutionem & integram pronunciationem Verborum,

Ego baptizo te in Nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, quæ testatur baptizatum à Deo recipi, & donari Spiritu sancto, & acceptari ad hæreditatem uitæ æternæ.

Quæ est sententia Verborum, Ego baptizo te in Nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti.

Ego (inquit Minister) mergo siue abluo te aqua, Et inuoco super te uerum Deum, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi & Filius ipsius coæternus & Spiritus sanctus. Et testificor, te ab hoc uero Deo recipi & tibi peccata remitti, propter Christum, qui abluit te hoc baptismo, Vt significet tua peccata ipsius sanguine abluta esse, & sanctificat te Spiritu suo ad iusticiam & uitam æternam, Quare tu uicissim hunc unum uerum Deum agnosces, inuocabis & celebrabis.

Sunt

Suntne Infantes baptizandi?

Sunt baptizandi. Quia ad ipsos pertinet promissio salutis, ut dicitur, Talium est regnum cœlorum. Non est autem salus extra Ecclesiam, ut dicitur Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu &c. Ergo necesse est Infantes per baptismum regenerari & inseri Ecclesiæ. Est autem Christus efficax in Infantibus per baptismum & operatur in eis fidem & alios motus pro ipsorum modo.

DE COENA DOMINI.

Quid est Cœna Domini?

Est actio à Filio Dei instituta & ordinata, in qua sumpto Pane & Vino sumitur uerum corpus & uerus sanguis Domini nostri Iesu Christi, ut hoc pignore accipientes commo-

nefacti de promissione Euangelij propria, fidem confirment & obsignent.

Ad quid instituta est Cœna Domini?

1 Primus & principalis finis est, Confirmatio fidei in conuersis. Nam Sacramenta seu signa uisibilia ideo addita sunt promissioni remissiõis peccatorum, iustitiæ & uitæ æternæ, ut nos commonefaciant de promissione, & sint testimonia seu sigilla promissionis, ut singuli promissionem sibi applicent per fidem in uero usu Sacramenti.

2 II. Gratiarum actio pro omnibus beneficijs Christi.

3 III. Est Symbolum seu nota confessionis & doctrinæ.

4 IIII. Est neruus publici ministerij.

5 V. Commonefacit de mutua dilectione.

Qui sunt præcipui abusus Cœnæ Domini apud Papistas?

Primum mutilant Sacramentum, & alteram ſpeciem Laicis adimunt, contra expreſſa uerba inſtitutionis Chriſti.

Secundo: Fingunt ſe ipſo opere mereri remiſſionem peccatorum, ſeu ut ipſorum uerbis loquamur, Sacramenta nouæ legis conferre gratiam non ponentibus obicem.

Tertio: Mutant Sacramenta in alios uſus diuerſos ab inſtitutione, ut ad circumgeſtationem & adorationem, cum tamẽ nulla res extra uſum ā Deo ordinatum, ſit Sacramentum.

Quarto: Transformant Cœnam Domini in ſacrificium, quo fingunt ſe mereri remiſſionem peccatorum ſibi & aliis ex opere operato. Contra firmiſſime ſtatuendum eſt Chriſtum uno ſacrificio in ara crucis facto, meruiſſe toti Eccleſiæ remiſſionem peccatorum, quæ ſola fide accipiatur.

Quin

Quinto: Transferunt Cœnam Domini ad mortuos ex purgatorio liberandos.

Sexto: Aliqui nunc disputant Missam esse applicationē sacrificij Christi, quam tamen sciendum est, fieri propria fide, non propter opus alienum.

Ex his erroribus discrimen inter Missam Papisticam & nostrarum Ecclesiarum facile intelligi potest.

Quid est Sacrificium?

SACRIFICIVM in genere est Ceremonia uel opus nostrū, quo Deo tribuimus honorem proprium diuinitatis, seu quo testamur hunc uere esse Deum, quem sic colimus.

Quæ sunt species Sacrificiorum?

Alia sunt Typica seu imagines: Alia sunt non Vmbræ sed res, & hęc sunt duplicia. Vnum Propitiatorium: Alia sunt EYXAPISTIKA.

Quid

Quid est Propitiatorium sacrificium?

Est opus, quod placat iram Dei adversus peccatum & reddit Deum propitium & meretur alijs remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam. Tale est unicum Sacrificium summi Sacerdotis Christi, uidelicet uniuersa obedientia Christi, in tota uita, in omnibus actionibus, doloribus & morte.

Quid est Sacerdos?

SACERDOS in genere est Persona à Deo ordinata, ut doceat Euangelion & oret pro alijs, habens promissionem, quod exaudiatur & offerat sacrificia, quæ Deus instituit.

Quid est Summus Sacerdos?

SVMMVS SACERDOS seu CHRISTVS est persona immediate à Deo uocata & uncta plenitudine Spi-

Spiritus sancti, ut Euangelion proferat ex arcano sinu æterni Patris, & deprecetur pro nobis, habens promissionem quod certo exaudiatur, & offerat Sacrificium, uidelicet seipsum, quo Sacrificio meretur toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam.

Quid est EYXAPISTIKON Sacrificium?

Est opus à Deo mandatum, quod fit in nobis prælucente fide in Christum, & refertur ad hunc finem, ut Deus honore afficiatur, hoc est, ut testemur hunc uerè esse Deum, quem sic colimus, nec est precium pro peccato, nec meretur facienti uel alijs remissionem peccatorum, Sed est testificatio, ꝙ sit Deus & testimonium obedientiæ, seu gratiarum actionis. Talia sacrificia sunt omnia bona opera & afflictiones piorum. 1. Pet. 2. Psal.

Psalm. 49. Psalm. 50. Psalm. 106.
Psalm. 115. Rom. 12. Rom. 15.

OCTAVVS LOCVS.

DE POENITENTIA.

Quid est Pœnitentia?

POENITENTIA seu CONVERSIO ad Deum, est expauescere agnitione iræ Dei aduersus peccata & dolere quod Deum offenderimus, nec tamen succumbere dolori, Sed fide in Christum accipere remissionem peccatorum, gratiam & Spiritum sanctum, & in hac consolatione nouam obedientiam cum Lege Dei congruentem inchoare & hæredem esse uitæ æternæ.

Quæ partes sunt Pœnitentiæ seu Conuersionis ad Deum?

Tres

Tres sunt.

I. CONTRITIO, quæ est expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccata per legem monstrata.

II. FIDES agnoscens placatam esse iram Dei aduersus nostra peccata propter Christum, & certo statuens sibi remitti peccata & se placere Deo propter Christum.

III. NOVA OBEDIENTIA, quæ est prælucente fide in Christum, obedire Deo iuxta omnia ipsius mandata, hoc fine, ut Deus honore afficiatur & celebretur.

Quæ sunt causæ Contritionis?

Quatuor sunt causæ efficientes.

I. Spiritus sanctus mouens mentem, ut agnoscat peccatum & iram Dei ac pœnas, & incutiens uoluntati & cordi dolores propter admissa peccata. Iohan. 16. Spiritus sancti arguet mundum de peccato.

Ierem.

Ierem.31. Postquam conuertisti me Domine, egi pœnitentiam, confusus sum & erubui.

Thren:5. Conuerte me Domine, & conuertar.

II. Lex Dei denuncians iram Dei aduersus peccata & ostendens magnitudinem ac atrocitatem peccati. Rom. 3. Per legem agnitio peccati.

III. Omnes hominum calamitates, mors, morbi, bella &c. quæ sunt conciones pœnitentiæ.

IIII. Mens & Voluntas humana adsentiens Spiritui sancto, agnoscens peccatum & dolens, nec ea repetens.

Quæ sunt causæ fidei?

Tres sunt.

I. Spiritus sanctus accendens in mente cogitationem Euangelij de gratuita remissione peccatorum propter Christum & mouens uoluntatem, ut assentiatur.

II. Verbum Dei seu Euangelium.

III. Mens & Voluntas humana assenti-

sentiens Spiritui sancto, luctans cum dubitatione & credens Euangelio.

Quę sunt causę Nouæ obedientię?

Itidem tres, quæ supra in loco de Bonis operibus recitatæ sunt.

Quas numerant Papistæ partes Pœnitentiæ?

Tres.

1. Contritionem cordis.
2. Confessionem oris.
3. Satisfactiones operis.

Quid sentiendum est de his tribus Partibus, & qui sunt præcipui errores Papistarum in doctrina de Pœnitentia?

Primum: De Contritione sentiendum est, necessariam esse aliquam contritionem, seu aliquos dolores ueros

ueros & ſerios propter peccata. De hac parte duos tetros errores defendunt Papiſtæ.

1. Quod oporteat Contritionem ſufficientem eſſe, cum certum ſit nullos dolores ullius creaturæ quantumuis magnos, pares eſſe iræ Dei, nec poſſe compenſare peccata.

2. Quod Contritio mereatur remiſſionem peccatorum. Hic deteſtandus error in opus noſtrum transfert honorem ſoli Filio Dei debitum & cum tota doctrina de Iuſtificatione pugnat.

3. Prorſus nihil dicunt de fide in doctrina pœnitentiæ, & pertinaciſſime negant opus eſſe hac fide, qua tibi ipſi certo credis remitti peccata propter Chriſtum.

Et quia nemo ſcit, an contritio fuerit ſufficiens, docent ſemper dubitandum eſſe, an remiſſa ſint nobis peccata, Quod cum tota doctrina Euangelij pugnat.

Secundo: De Confessione sentiendum est, Retinendam esse in Ecclesia generalem Confessionem & morem petendæ absolutionis priuatæ, ut in genere fateamur nos reos esse & dolere quod Deum offenderimus, & ut priuatim applicetur nobis petentibus promissio remissionis peccatorum uoce absolutionis. In hac parte errant Papistæ fingentes enumerationem omnium delictorum necessariam esse, cum tamen nusquam in Euangelio præcepta sit, & prorsus impossibilis sit, iuxta illud, Delicta quis intelligit.

Tertio: De Satisfactione canonica, quæ iuxta Papistarum somnia est facere opera non debita, hoc est, non mandata Lege Dei sed supererogationis imposita, ut mereantur remissionem pœnarum purgatorij, uel aliarum huius uitæ: sciendum est totam doctrinam Papisticam de satisfactione chaos esse mendaciorum & Idolorum. Nam remissio culpæ & pœnæ

pœnæ æternæ non propter ullam nostram satisfactionem, sed propter solum Christi meritum credentibus donatur, & pœnæ huius uitæ temporales, nec imponi nec tolli potestate clauium possunt, & cum satisfactiones Papisticæ sint (ut ipsi fatentur) opera non mandata Lege Dei, satis est opponere hanc unam regulam. Frustra colunt me mandatis hominum.

NONVS LOCVS.

DE ECCLESIA.

Quid est Ecclesia?

ECCLESIA DEI in hac uita est uisibilis cœtus omnium hominum, qui puram Euangelij doctrinam amplectuntur & recte utuntur Sacramentis, in quo cœtu Deus per

Ministerium Euangelij efficax est, et multos ad uitam æternam regenerat & sanctificat, simul autem sunt in eo cœtu alij multi non renati, sed tamen de doctrina consentientes.

Quæ sunt Notę monstrantes ueram Ecclesiam Dei:

I. Pura doctrina Euangelij de Christo.

II. Legittimus usus Sacramentorum.

III. Obediẽtia debita ministerio, in his, quæ ad ministerium proprie pertinent.

Propter quas causas Ecclesia Dei subiecta est Cruci:

Omnium calamitatum totius generis humani, Ecclesię & impiorum, causæ efficientes & impulsiuæ communes, Quatuor sunt.

I. Pecca-

I. Peccatum commune totius generis humani, quod uult Deus aboleri, Ideo destruit naturam peccatricem morte & alijs calamitatibus.
II. Errores mentis humanæ.
III. Prauæ cupiditates.
IIII. Tyrannis Diaboli præcipitantis homines in miserias & calamitates.

Fines autem præcipui duo sunt?

I. Vt agnoscant homines Deum esse sapientem & iustum, & ueram ac horrendam esse iram Dei aduersus peccatum & iniusticiam.
II. Vt calamitatibus flectantur homines ad Timorem Dei, Modestiam & frenandas cupiditates, quibus ærumnæ accersuntur.

Sed causæ calamitatum Ecclesiæ peculiares Quatuordecim recensentur, quarum quatuor sunt Impulsiuæ?

I. Lapsus primorum Parentum & peccatum inde in omnes deriuatum.
II. Immundicies naturę interior, uidelicet dubitationes de Deo, securitas carnalis, admiratio sui, ἀταξία omnium affectuum &c. quam mundus negligit, hanc uult Deus ab Ecclesia agnosci & emendari.
III. Odium Diaboli rabiosius insidiantis Ecclesię, quam cæteris hominibus.
IIII. Certa delicta sanctorum in Ecclesia, quæ certis pœnis puniuntur.

Causæ FINALES decem.

I. Calamitates non ideo nobis imponit Deus, ut perdat nos, sed ut nobis benefaciat. Ezech. 33. Viuo ego nolo mortem peccatoris, sed hoc uolo, ut conuertatur & uiuat. Psal. 118. Bonum est mihi Domine, quod adflixisti me.
II. Vt explorentur, exerceantur & con-

confirmentur Virtutes Sanctorum, Timor Dei, Fides, Inuocatio, Patientia, Confessio &c. Hę summę Virtutes crescunt, cum ærumnis exercentur Sancti, in rebus secundis fiunt languidiores & paulatim prorsus extinguntur.

III. Vt Ecclesia agnoscat iram Dei aduersus peccatum commune totius generis humani & aduersus interiorē immundiciem, quam mundus negligit.

IIII. Vt afflictiones sint testimonia immortalitatis piorum.

V. Vt sint testimonia certitudinis doctrinæ, & sint occasiones diligentius discendæ doctrinæ.

VI. Vt pij efficiantur similes imaginis Filij Dei, Rom. 8.

VII. Vt emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatem &c. & ut caueant futuros lapsus.

VIII. Vt appareat Ecclesiam obe-

dire, non propter aliqua corporum commoda, sed propter solam gloriam Dei.

IX. Vt præsentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur.

X. Vt consequantur amplissima præmia calamitosis promissa.

Matth. 5. Talium est regnum Cœlorum.

2. Corinth. 4. Momentanea leuitas adflictionum æternum pondus gloriæ parit.

Quæ sunt præcipuæ & efficaces Consolationes opponendæ Cruci & calamitatibus?

Ethnicæ seu Philosophicæ consolationes sunt septem.

I. Necessitas ferendi mala, quæ dolendo tolli non possunt.

II. Virtus anteferenda dolori.

III. Bona conscientia.

4. Excm

IIII. Exempla.
V. Collatio euentuum.
VI. Causæ finales seu utilitates.
VII. Incerta spes liberationis.

Christianæ autem Consolationis DVODECIM fontes sunt, ex quibus sex priores, etsi titulo cum Philosophicis congruunt, tamen res maiores continent, & adduntur sex aliæ ueræ efficaces, & Philosophis ignotę, sed in solo Euangelio patefactę & Ecclesiæ propriæ.

I. Necessitas obediendi Deo, sub cuius manu potenti nos humiliari oportet, & nequaquam eius sapientiæ & iusticiæ repugnare.

II. Dignitas Virtutis, & pietatis erga Deum, ac Confessionis anteferendæ omnibus rebus secundis aut aduersis.

III. Bona conscientia & uulnerata con-

tæ conſcientiæ ſanatio per fidem in Filium Dei.

IIII. Exempla Filij Dei, Abelis, Apoſtolorum, Martyrum & totius Eccleſiæ, quam oportet ſimilem fieri imaginis Filij Dei.

V. Collatio euentuum, Nam in rebus ſecundis omnes fiunt ſecuriores & inſolentiores.

VI. Cauſæ finales decem prius recitatæ ſunt, quibus teſtimonia adiungantur.

VII. Agnitio bonę uoluntatis Dei certo promiſſæ propter Chriſtum, ſeu beneuolentiæ Dei erga nos.

VIII. Præſentia Dei in ærumnis.

IX. Promiſſio auxilij diuini corroborantis corda in ærumnis, ut perferre onus poſſint.

X. Promiſſio mitigationis calamitatum in hac uita & certæ liberationis uel in hac uita uel in æterna.

XI. Ad has promiſſiones cum accedit fides ſtatuens Deum nobis adeſſe & mitigare calamitates, inuocatio,

catio, obedientia, spes auxilij & liberationis, patientia &c. hæc omnia coniuncta fiunt sacrificium Deo gratissimum.

XII. Postremus & præcipuus consolationis locus est Immortalitas Ecclesiæ, Resurrectio corporum, & portus uitæ æternæ, in quo Ecclesia liberata ex omnibus miseriis suauissime acquiescet & noua luce, sapientia, iustitia, gloria & lætitia à Deo complebitur.

DECIMVS LOCVS.

DE IMMORTALITATE HOMINVM, RESVRRECTIONE CORPORVM, ET VITA ÆTERNA.

Recita testimonia de Immortalitate Animæ.

Matth.

Matth. 10. Animam non possunt occidere.

Luc. 23. Hodie mecum eris in Paradiso.

Matth. 17. Christus colloquitur cum Mose & Elia, qui longe ante mortui fuerant.

Exod. 3. Deus est Deus Abraham, Isaac & Iacob. Citatur hoc dictum Matth. 22.

Luc. 16. Lazarus & Dives uiuunt.

1. Pet. 2. Christus prædicauit spiritibus in carcere.

De Resurrectione corporum.

Sedes Materiæ de Resurrectione mortuorum est decimumquintum caput prioris Epistolæ ad Corinthios.

1. Thess. 4. De his, qui obdormierunt, nolo uos ignorare fratres, ne lugeatis, sicut cæteri qui, spem resurrectionis non habent.

Iohan. 5. Veniet hora cum omnes, qui sunt in sepulchris, audient uocem

cem Filij Dei & prodibunt alij in re surrectionem uitę, alij in resurrectionem pœnæ.

Iohan. 6. Hæc est uoluntas Dei, ut omnis, qui uidet Filium & credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Iohan. 11. Resuscitatur Lazarus. Ego sum resurrectio & uita.

Iob. 19. Scio quod in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & rursus circundabor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum &c.

De extremo Iudicio.

Matth. 25. Cum uenerit Filius hominis in gloria sua & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ & iudicabit &c.

Actor. 17. Deus constituit diem, in quo iudicabit mundum in iustícia.

2. Thess. 1. In reuelatione Domini Iesu de Cœlo punientur æterna pernicie, qui non obtemperarunt Euangelio.

Rom.

Rom.2. Cumulas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui retribuet unicuique iuxta opera sua.

De Vita æterna.

Iohan.3. Sic Deus dilexit Mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternã.

Ioh.6. Hęc est uoluntas Dei, ut omnis, qui credit in Filium, habeat uitam æternam.

Quid est Vita æterna.

VITA AETERNA erit conspectus Dei, quo Ecclesia resuscitata ex morte, & prorsus ab omni peccato liberata, coram intuebitur essentiam & uoluntatem totius diuinitatis æterni Patris, Filij & Spiritus sancti, & noua ac perpetua luce, sapientia, iusticia, uita & lætitia æterna à Deo, qui erit omnia in omnibus, complebitur & uicissim celebrabit Deum

FINIS.

APPEN-

APPENDIX.

BREVIS ET ERVDITA EXPLICATIO PRECATIONIS DOMINICÆ, PATER NOSTER.

IN hac forma precandi à Christo Luc.11. & Matth.6. proposita quinque Loci præcipuè considerandi sunt.

I. QVIS SIT DEVS, quem compellamus, uidelicet æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, qui se patefecit misso hoc ipso Filio Mediatore, propter quem nos quoque confugientes ad ipsum fide, paterna beneuolentia complectitur, & nostras preces recipit & exaudit. Hanc doctrinam cõtinet compellatio Dei, Pater noster.

II. Mandatum Christi, quod præcipit inuocationem & quidem recitationem huius formæ uerborum à Christo traditæ.

III. PROMISSIO, quod Deus certo uelit nostram inuocationem recipere & exaudire & bona optata eo ordine & modo exhibere, quem in promissione expressit, Ideo dicimus, Pater noster. Pater est, Ergo paterna beneuolentia & σοργῇ nos complectitur, ut Luc:11. multis uerbis dicitur. Si uos, cum sitis mali &c. Et est Noster Pater, Id est, Non solum diligens suum unigenitum Filium, de quo inquit, Hic est Filius meus dilectus, sed etiam propter eũ NOS adoptiuos filios amans, respiciens, curans, defendens, exaudiens, saluans.

IIII. Fides addens AMEN promissioni diuinæ.

V. Res petendæ spirituales & corporales æternæ & præsentes, quæ erudite in septem petitiones distributæ sunt.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Nomen

Nomen significat notitiam, seu agnitionem, inuocationem & celebrationem. Sanctificare significat sanctum, Id est, purum, mũdum Deo placens facere & dicare usibus diuinis.

Petimus igitur hac oratione, Sanctificetur nomen tuum.

I. Vt notitia seu agnitio Dei uera in genere humano conseruetur, & omnes falsę opiniones de Deo, & dubitationes ex nostris mentibus tollantur.

II. Vt uera de Deo doctrina & uox Euangelij late spargatur, & deleantur omnia impura dogmata & hæreses, quibus nomen Dei contumelia afficitur.

III. Vt uera & munda Inuocatione & obedientia, sine maculis peccatorum Deus colatur & celebretur.

SECVNDA PETITIO.

Adueniat Regnum tuum.

REGNVM DEI in hac uita est gubernatio Dei, qua non solum naturam uniuersam à se conditam, ac genus humanum custodit & conseruat & sceleratos punit, sed etiam per ministerium Euangelij propter Christum colligit sibi Ecclesiam omnibus temporibus mundi, & remittit ei peccata, liberat eam ab æterna morte, sanctificat eam dato Spiritu sancto, mirabiliter defendit & regit eam oppressam cruce in hac uita, reprimit Diabolos & Tyrannos & prauos naturæ impetus, & resuscitat eam ex morte ad uitam & gloriam æternam.

Hæc bona omnia, uidelicet

1. Collectio Ecclesiæ per uocem Euangelij. 2. Remissio peccatorum. 3. Gubernatio Spiritus Sancti. 4. Defensio in hac uita. 5. Hæreditas regni Cœlorum petuntur hac oratione, Adueniat Regnum tuum.

TERTIA PETITIO.

Fiat

Fiat uoluntas tua ſicut in cœlo & in terra.

Hoc eſt:

Petimus, ut noſtræ uoluntates, noſtra conſilia & actiones cum Voluntate & Verbo tuo congruant. Flecte noſtras uoluntates, ut tibi in tolerandis rebus aduerſis, faciendis officijs uocationis, denique in omni uita obediamus, ut Angeli in Cœlo tibi obediunt, da fœlices ſucceſſus in uocatione Eccleſiaſtica, Politica & Oeconomica, ut tibi grata fiant.

QVARTA PETITIO.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

Significat autem Panis quotidianus ipſam uitam corporis, bonam Valetudinem, uictum, ueſtitum, pacem, honeſtam diſciplinam, fertilitatem terræ, hoſpitia, domos, defenſionem liberorum, coniugum, bonæ famæ.

Hæc bona omnia ad sustentationem huius uitæ corporalis necessaria uult Deus à se peti propter quatuor causas.

Prima est, Vt agnoscamus Deum datorem & conseruatorem esse huius uitæ corporalis, nec casu offerri panem quotidianum, sed certo Dei consilio distribui.

Secunda, Vt sciamus Deum in hac uita uelle seruare Ecclesiam ipsum recte agnoscentem, inuocantem, & in omni æternitate celebrantem.

Tertia, Vt fides, Inuocatio & gratiarum actio, in petitione, expectatione & usu Panis quotidiani exerceatur.

Quarta, Vt commonefaciat nos de Christo, qui est panis uitæ æternæ, de remissione peccatorum & bonis spiritualibus, quorum petitio semper prælucere debet petitioni bonorum corporalium. Ideo statim additur.

Quinta

QVINTA PETITIO.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Qua petitur remissio peccatorum, non propter nostram mansuetudinem seu Misericordiam remittentem alijs offensiones & iniurias, sed propter solum Christum, ut tota Euangelij doctrina testatur. Ac ut cætera bona necessario remissionem peccatorum comitantur uel sequuntur, ita ut non possit remissio peccatorum & gratia retineri nisi adsint, nec tamen sunt causa remissionis peccatorum, sed effectus uel necessario coniuncta, sic Mansuetudo quoque seu Misericordia remittens alijs offensiones necessaria est.

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Tentatio significat alias sollicitationem seu impulsionem ad quæcunq; peccata seu lapsus: alias calamitates & miserias, quibus uel punimur uel probamur.

Ne inducas, Id est, Non sinas nos impelli à Diabolo ad peccata & lapsus, seu guberna nos Spiritu Sancto tuo.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Liberato nos ex omnibus malis præsentibus & æternis, à peccato, morte, Tyrannide Diaboli, calamitatibus publicis & priuatis & donato nos uita & lætitia æterna.

Quia tuum est regnum.

In fine adduntur Causæ Impulsiuæ & Finales, propter quas expectamus

ctamus bona petita in septem petitionibus prioribus.

Tuum est Regnum) Tu es Rex & Pater noster, Ideo uis bona promissa dare.

Et Potentia) Et potes nobis dare bona promissa, quia es omnipotens.

Et Gloria) Causa finalis, propter quam petuntur bona, sit Gloria Dei, uidelicet, ut, cum Deus exaudit, testetur sibi curæ esse Ecclesiam, ut blasphemi refutentur, qui disputant, non esse Deo curæ res humanas, ut fides piorum confirmetur, Vt, cum hæc beneficia recitantur, multi agnoscant Deum & inuitentur ad Timorem Dei & Fidem, ut Gratiarum actione Deus celebretur.

Amen.) Certum sit, & eueniat, quod petimus, Hæc nostra precatio non est inane murmur, sed certo statuimus exaudiri nostras preces, & certo impetrari optata bona iuxta promissiones, Amen.

REGV=

REGVLA VITÆ.

PHILIP: MELANTH.

NVllius est fœlix conatus & utilis unquam
Consilium si non detq; iuuetq; Deus.
Tunc iuuat ille autem, cum mens sibi cõscia recti
Mandati officij munera iusta facit.
Et simul auxilium præsenti à numine CHRISTI
Poscit, & expectat non dubitante fide.
Sic procedet opus faustum populisq; tibiq;,
Nauis & aura tuæ uela secunda uehet.
Inuictamq; Dei dextram uis nulla repellet,
Omnia cogentur cedere prona Deo.
Ipsa etiam, quamuis Ademanti incisa feruntur,
Cum petimus, cedunt fata seuera Deo.
Nec Deus est numẽ Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur stoicus esse Deus.
Ipse potest solis currus inhibere uolantes,
Ipse uelut scopulos flumina stare iubet.

Precatio ex 2. Paral. 20. expressa uersibus.

PHILIP. MELANTH.

IN tenebris nostræ & densa caligine mentis
Cum nihil est toto pectore consilij.

Tum

Turbati erigimus Deus ad te lumina cordis
Nostra tuamq; fides solius orat opem.
Tu rege consilijs actus pater optime nostros,
Nostrum opus ut laudi seruiat omne tuæ.

TE maneat semper seruãte Ecclesia Christe
Insertosq; ipsi nos tua dextra tegat.
Tres uelut in flamma testes Babylonide seruas
Rex ubi præsentem te uidet esse Deum.

Precatio sumpta ex dicto Gene. 1.
Spiritus Dei fouebat aquas.

PHILIP: MELANTH.

SPiritus ut Domini nascentia corpora fouit
Cum manus artificis conderet ipsa Dei.
Sic foueat cœtus, qui Christi oracula discunt
Accendatq; igni pectora nostra suo.

G. F.

In studijs toto Dominum cole pectore Christum
Is parui merces magna laboris erit.

VVITTEBERGAE
EX OFFICINA IOANNIS
CRATONIS, IMPEN-
SIS CVNRADI
RVELII.
ANNO M. D. LVI.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719207622/phys_0142

39

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719207622/phys_0143

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719207622/phys_0144

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719207622/phys_0145

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719207622/phys_0146

CATECHE-
SIS RECENS RE-
COGNITA.

A.

DAV[illegible]HYTRÆO.

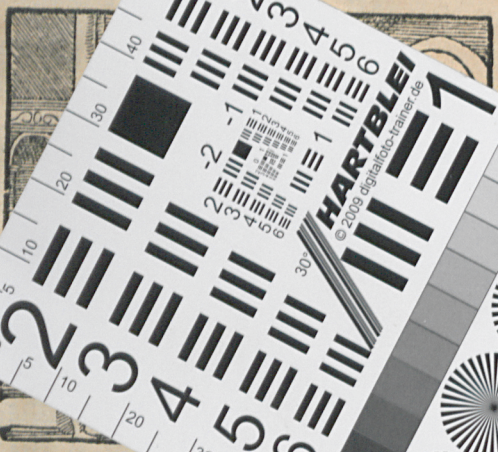

VITEB[illegible]

EXCVDEBAT IOH[illegible]

CRATO.

ANNO M. D. LVI.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719207622/phys_0147